

NOTA DE TREBALL

JAUME VICENS I VIVES I JOSEP PLA:

COMPLICITATS AMB LA HISTORIA DE CATALUNYA

Miquel Rubirola i Torrent

31 d'Octubre de 2011

ÍNDEX

	<u>Pàgina</u>
PRÒLEG	4
 I.- BREU BIO-BIBLIOGRAFIA DE JOSEP PLA I DE JAUME VICENS VIVES	
I.1.- Breu Bio-bibliografia de Josep Pla	6
L'Obra Completa, els Homenots, el bilingüisme i la novel·la en Josep Pla. Llibres no reeditats a l'Obra completa ..	10
I.2.- Breu Bio-bibliografia de Jaume Vicens	15
El Fons documental Vicens Vives a la Universitat de Girona	20
 II.- JAUME VICENS I VIVES VIST PER JOSEP PLA. L'EPistolARI. RELACIO AMB EL PRESIDENT TARRADELLAS. VICENS VIVES, POLÍTIc.	
1.- Introducció	22
2.- El pare i la mare de Jaume Vicens descrits per Pla	23
3.- Segon matrimoni de la mare i anada a viure a Barcelona	25
4.- Un estudiant prodigiós a Girona	27
5.- Servei militar a Girona i relació amb la ciutat	28
6.- L'etapa d'estudiant a la Universitat de Barcelona	29
7.- Títol universitari i matrimoni amb Roser Rahola	31
8.- L'expulsió de Vicens de la Universitat	33
9.- L'escriptura "fluent i eficient" de Vicens segons Pla	34
10.- Vicens Vives, un home vitalista i generós	35
11.- El coneixement recíproc i l'epistolari entre Vicens i Pla	40
12.- Vicens, Pla i el President Tarradellas.....	46
13.- Sobre l'activitat política de Vicens Vives.....	49

III.- EL DEBAT SOBRE LA “NOVA HISTÒRIA”: UNA GÈNESI

1- La polèmica entre Rovira i Virgili i Jaume Vicens i la crítica de Vicens Vives a Ferran Soldevila, abans de la guerra civil	52
2- El doctor Jordi Rubió i Jaume Vicens: una discrepància sobre la decadència en els segles XV i XVI	54
3- “La nova història” segons Vicens Vives.....	59
4- L’anàlisi de Josep Pla sobre què és la història i quin valor té en Vicens Vives	63
4.1-- Les explicacions de Pla sobre la polèmica de Vicens amb els historiadors “romàntics”	63
4.2- De la història institucional i diplomàtica a la història econòmica	65
4.3- La manera de Vicens de comprendre la història segons Pla a “Notes per a Sílvia”	68
4.3 Continuació “Homenot”. Sobre la manera de fer història en Vicens Vives	70
<i>Excursus</i> 1. Raymond Carr.....	73
<i>Excursus</i> 2. Robert Brenner.....	74
4.4- “La història absoluta és la vida”	75
5- La falsa contraposició metodològica Jaume Vicens-Ferran Soldevila segons Josep Fontana deixeble d’ambdós. O de com entenien la historia Ferran Soldevila, Jaume Vicens i Pierre Vilar	76
6- Jonh Elliot: “Jaume Vicens Vives, ahir i avui”. Conferència al Palau de la Generalitat. Juny de 2010	80
7- Enric Pujol: Vicens i el Minotaure. A propòsit de “Notícia de Catalunya”	82
8- Manuel LLadonosa i Vall-Llebrera. “Jaume Vicens i Vives: Entre la Història i la Reconstrucció del País”. Revista Relleu, número 103. Gener-Març 2010	85

PRÒLEG

Les pàgines que segueixen a continuació no expressen la meva opinió sobre la vàlua literària de Josep Pla, ni analitzen l'aportació historiogràfica de Vicens Vives segons el meu parer. L'escrit que he confegit és una Nota de Treball que vol facilitar al lector tenir al seu abast elements de la vida i, sobretot, l'obra de Pla i Vicens, així com la relació personal i epistolar entre ambdós. És a dir, són els propis autors, Pla i Vicens, els qui parlen d'ells i entre ells, i són altres escriptors i estudiosos coneixedors de l'obra de Pla i de Vicens els qui anoten i comenten aspectes de la vida i l'obra de Vicens i de Pla.

He iniciat la Nota de Treball amb un apartat de biografia i bibliografia que no pretén ser exhaustiu, però sí d'utilitat. He considerat que això facilita un millor coneixement del moment vital i històric, quan Pla i Vicens parlen i escriuen.

El segon apartat és, sobretot, la visió que té Pla de la vida i l'obra de Vicens Vives. El gruix d'aquest apartat, en concret els deu primers punts, són bàsicament el retrat que Pla fa de Vicens a *l'Homenot* publicat al volum 16 de la seva Obra Completa. Els altres tres punts es refereixen al coneixement recíproc i la correspondència Pla-Vicens; a la relació Pla-Vicens-President Tarradellas; i a l'activitat política de Jaume Vicens. Aquests tres punts no tenen la base en els escrits de Pla publicats sinó en escrits i anàlisis d'altres autors.

El tercer gran apartat recull opinions i criteris per saber què va aportar Vicens a la historiografia catalana. Tampoc aquest apartat pretén ser exhaustiu, ni de bon tros. Només aporta un tast de la problemàtica que suposa ser historiador a Catalunya en determinats moments històrics, en particular després de la guerra civil i fins al 1960, quan mor Vicens.

He dedicat unes línies a recordar la polèmica sobre el sentit de fer història segons Rovira i Virgili i el doctor Jordi Rubió en contrast amb les tesis de Vicens; he donat la paraula al propi Jaume Vicens per recordar com entenia ell la "nova història". Josep Pla pren un gran protagonisme en aquesta qüestió, ja que al meu entendre les seves explicacions sobre la manera de fer història de

Vicens Vives, reflectides a *l'Homenot* i a *Notes per a Sílvia*, són extraordinàriament interessants i suggerents.

Finalitza aquest apartat amb un resum del parer d'historiadors acreditats, com ara Josep Fontana, John Elliot, Enric Pujol i Manuel Lladonosa . Reflexionen sobre l'ofici d'historiador i sobre com va concretar Vicens Vives el seu mestratge. He escollit aquests quatre autors, i no d'altres, sense cap preferència metodològica o acadèmica. Només son una mostra de generacions distintes (Fontana i Elliot varen conèixer molt bé Vicens Vives) i de bon saber fer professional. Evidentment, hi ha altres historiadors de relleu que també podia haver esmentat amb profit.

Agrairé les observacions, comentaris, aportacions i crítiques que ajudin a millorar aquesta Nota de Treball. El meu correu electrònic és:

rubirolamiquel@gmail.com

La meva nova pàgina web és: www.miquelrubirolatorrent.cat

Aquesta nova pàgina substitueix l'anterior: www.miquelrubirola.com

Miquel Rubirola i Torrent

Arenys de Mar, 31 d'octubre de 2011

I.- BREU BIO-BIBLIOGRAFIA DE JOSEP PLA I DE JAUME VICENS VIVES

1.- Breu Bio-bibliografia de Josep Pla. 1987-1981 (84 anys)

Quatre grans períodes en la seva vida d'escriptor:

0.- 1987-1925. Creació i formació de l'escriptor.

1er.- 1926-1936. Un dels periodistes més llegits i polèmics de Catalunya i una de les grans promeses de la literatura catalana. Consolida la seva obra literària.

2on.- 1939-1947. Postguerra franquista i guerra europea. El bilingüisme.

3er.- 1948-1972. Residència al Mas Pla, a Llofriu. L'Obra Completa.

4rt.- 1973-1981. Decadència literària

Primer període: 1926-1936

1925 – “*Coses vistes*” (referència del títol: “*Choses vues*” de Victor Hugo)

1a Part: “Homes i paisatges “ (16 narracions curtes) Palagruell i Girona. S'incorpora al “Quadern Gris” de l'O.C.

2a Part: “Intermezzo” (2 escrits sobre cuina catalana)

3a Part: “Capítols de novel·la” (narració sense entrar en la fabulació o la ficció literària)

4a Part: “Retrats” (19 retrats i un autoretrat)

De “*Coses vistes*” se'n fa tres edicions en un any i 2.000 exemplars xifra molt bona a l'època.

1926 - “*Llanterna màgica*” (referència del títol: “*Lanterne sourde*” de Jules

Renard. Pròleg escrit a Anglaterra. El llibre compren Capítols de Novel·les, Viatges sense objecte. 10 Retrats. Descripció de Paisatges catalans. Records de joventut.

“*Viatge a Rússia*”. Pròleg escrit a Ginebra. 5 Edicions continuades. 5.000 exemplars. Pla analitza la revolució Bolxevic vuit anys després de la proclamació el 1917.

1927- “*Relacions*”

Albert Manent diu que és el primer intent frustrat de novel·la.

Pla: “ He guanyat 5.000 pessetes amb “Coses vistes” i “Rússia” i he perdut 2.500 pessetes amb “Lanterna Màgica”. Això fou perquè Edicions Diana, l'editora, va fer fallida a causa d'un desfalc del gerent.

1928- “*Cartes de lluny*”. Llibre de viatges i descripció de ciutats acompanyat de la innominada Adi Enberg, quinze anys companya de Pla i que va morir a Barcelona el mes de juny de 1989 a l'edat de 88 anys. Edita el llibre Nova Revista de Barcelona.

1929- “*Cartes meridionals*”. Viatges per la Provença i el Mediterrani francès. Itàlia, el litoral iugoslau i Grècia.

- Escriu una ‘plaquette’ dedicada al *Doctor Domènec Carles*.

- Comença a escriure sobre *Francesc Cambó*. Una escriptura que té diverses parts que es publiquen el 1928, 1929 i 1930-31. Finalment Cambó aplega tot el volum 25 de l'Obra Completa de Josep Pla.

1929- Madrid. “*Un dietari*”. Cròniques publicades a “La Publicitat” el 1921

1933- Madrid. L'adveniment de la República

1929-1933. *Homenot Manolo Hugué*, escultor

Homenot Francesc Pujols, filòsof

1934- “*Viatge a Catalunya*” (textos escrits el 1927)

1936- Pla s'exilia a diversos indrets d'Europa: Marsella, Roma, etc. A finals de 1938 es passa a la zona franquista el País Basc

1939- A finals de gener de 1939 es fa càrrec de “*La Vanguardia*”, juntament amb Manuel Aznar. Hi dura pocs mesos.

Segon període: 1939-1947

1940- Es retira a l'Empordà on viurà a Fornells, Begur, l'Escala i Cadaqués quan la segona guerra mundial devasta Europa.

1940- Articles a "Destino" revista fundada a Burgos en plena guerra civil pel palafrugellenc Josep Vergés.

1940-1941- Quatre volums en castellà "*Història de la República Española*"

1945- "*Un señor de Barcelona*"

1945- "*La Huida del tiempo*"

Tot i haver escrit molt en castellà, cap del llibres de Josep Pla fonamentals no fou redactat en aquella llengua. Tots els llibres importants de Pla foren redactats en català. Pla refusa el bilingüisme. Veure l'article: "Per passar l'estona" al volum 36 de l'Obra Completa comentat en aquesta Nota de Treball.

1946- A partir de 1946 el règim franquista autoritza, prèvia censura, la publicació de llibres en llengua catalana. Pla l'any 1954 encara te greus problemes amb la censura.

1946- Edició de bibliòfil de "*Cartes de lluny*"

1946- "*Viatge a Catalunya*". Llibre publicat el 1934 amb nous capítols afegits.

1947- "*Cadaqués*"

Tercer període: 1948-1972

1948- S'instal·la al mas familiar de Llofriu. Publica tres o quatre llibres l'any al llarg de 25 anys, de 1947 a 1973. A més publica cròniques d'opinió de Destino i a Diario de Barcelona.

1952- "*Girona, un llibre de records*"

1954- "*Palafrugell, peix fregit*"

1956- "*Barcelona, una discussió entranyable*"

Els llibres en català sobre Cadaqués, Girona, Palafrugell i Barcelona neixen de l'experiència de Pla més íntimament viscuda. Son llibres allunyats de les guies turístiques amb recursos fàcils que a vegades utilitzava Pla.

1956-1962: - "*El carrer estret*" (Novel·la)

- "*Nocturn de primavera*" (Novel·la)

- "*Pa i Raïm*" llibre dedicats als pagesos

- *“Bodegó amb peixos”*

- *“Llagosta i pollastre”*

1926-1962 – *“25 Volums de l’Obra Completa”* editada per Editorial Selecta.

Pla renova, actualitza i millora els llibres i textos antics, retocant-los i refent-los quan els publica a l’Obra Completa.

1966- *“El Quadern Gris”*. El llibre que inicia el segon projecte de recopilació de l’Obra Completa ara amb Edicions Destino.

Quart Període: 1973-1981

Miquel Pairoli (e.p.d.) assenyala en el seu excel·lent llibre: *“La geografia íntima de Josep Pla”* (Edicions La Magrana, 1996), que en aquest període de la vida de Pla, malauradament, predomina la reiteració en les frases, en els temes i en les idees. Hi ha una descurança molt alarmant en els textos. Una tendència cada cop més accentuada cap a la gratuïtat i l’estirabot, a l’hora de plantejar els temes i enllestir-los. És la inevitable decadència del gran prosista que es perllongarà fins a la seva mort.

1979- *“Notes del Capvesprol”*. Darrer dels llibres en forma de dietari.

1980- *“Itàlia i el Mediterrani”*. Vol.37 de l’Obra Completa.

1984 – *“Darrers Escrits”*. Volum 44 i pòstum de l’Obra Completa.

L'Obra Completa, els *Homenots*, el debat sobre el bilingüisme i la novel·la en Josep Pla. Llibres no reeditats a l'Obra Completa.

L'Obra Completa

Com assenyala Xavier Febrés a “*Josep Pla. Biografia de l'Homenot*”, Plaza&Janés Editors, març 1990, pàgines 167-168, entre els anys 1956 i 1963, quan mor l'editor Josep M. Cruzet, l'Editorial Selecta publica 29 volums de l'Obra Completa de Josep Pla. D'aquests, 9 corresponen als Homenots. Són volums de 200 pàgines.

El 1966 l'editorial Destino, amb Josep Vergés al capdavant, inicia la publicació dels 44 volums de l'Obra Completa, volums que tindran una mitjana de 600 pàgines. El volum 45 està escrit per Josep Vergés i explica la seva coneixença i valoració de l'Homenot, Josep Pla. El volum 46, que clou l'Obra Completa, és a càrrec de Cristina Badosa i aporta un índex analític i cronològic de gran utilitat.

L'Obra Completa té un total de 29.000 pàgines i aplega 120 llibres diferents. No hi ha cap altre autor en el món occidental que tingui una Obra Completa d'aquesta magnitud. A Editions La Pleiade, París, Voltaire té 14 volums i 23.000 pàgines; Balzac, té 12 volums i 21.000 pàgines; Victor Hugo, 9 volums i 14.000 pàgines. França encarna una cultura literària gegantina. Catalunya, la Catalunya de Pla i la d'ara, és una cultura de dimensió petita. Això, com diu Febrés, exemplifica “la fonda projecció pública de la literatura de Pla i l'èxit de la seva opció de normalització del català” platejada des del primer moment de finalitzar la guerra civil. “No era gens corrent en la literatura catalana d'aleshores que es publicuessin les obres completes d'un autor viu”.

Xavier Febrés indica que “la plusmarca mundial de Pla és aclaparadora i suscita múltiples reflexions”. Unes reflexions que fa el propi Pla en dues ocasions en el pròleg de la Selecta i de Destino: “Jo crec –escriu Pla– que, dels escriptors, se n'haurien de publicar les obres bones, més que les obres completes; però com que les coses no semblen pas anar en aquesta direcció, m'hi he hagut –no pas sense una determinada ironia– de conformar”.

Nogensmenys, Josep Pla era conscient de la victòria que suposava iniciar el 1956 una Obra Completa en català i així ho va manifestar en el pròleg al tercer volum datat a Palafrugell el 1956: “Mentrestant, vull públicament donar les gràcies als meus lectors per l’excel·lent acollida que han fet a aquests llibres. Hem hagut de resoldre un munt de dificultats. Hem hagut de fer un gran esforç per sobreposar-nos a la injusta, revoltant catàstrofe soferta pel moviment intel·lectual d’aquest país. Hem contribuït a treure el nostre moviment literari de la clandestinitat, de les vitrines del museu i de la sornegueria sarcàstica dels qui entraren, amb tanta satisfacció, en el complex d’inferioritat dels deprimits. Encara molts sectors estan immobilitzats en les delícies del més negre pessimisme. Esperen el miracle – el miracle que s’espera sempre -. És per aquestes resumides raons que agraeixo la creixent col·laboració del públic, sobretot pel que té aquesta col·laboració de continuïtat i de lliure crítica”.

(X. Febrés, pàgina 169).

Els *Homenots*

La sèrie *Homenots* es va iniciar amb nou volums a l’Editorial Selecta i als volums de L’Obra Completa de Destino aplega seixanta personatges, unes 2.000 pàgines d’extensió sobre un total de 29.000. En aquest còmput no hi són comptades ni les biografies - entre elles la de Cambó, extraordinària- ni els Retrats de Passaport ni les semblances curtes. Comptant-ho tot, estem parlant de cent cinquanta personatges, entre els qual no hi ha cap dona!

La qualificació per part de Pla d’*Homenot* a una personalitat, va suscitar una forta polèmica. Pla sempre va negar que el mot escollit tingués cap connotació pejorativa, inconvenient o despectiva. Ans al contrari, per a Pla un *Homenot* era “una persona singular, de personalitat grossa, voluminosa, rellevant, humanament densa”. Un *Homenot* era “un tipus singular, insòlit, una persona que s’ha significat en una qualsevol activitat, d’una manera remarcable”.

Xavier Febrés recorda que amb l’escriptura dels *Homenots* l’objectiu de Pla “era restituir al país la memòria d’un temps immediat en el moment que era

silenciada per les autoritats constituïdes o fins i tot negada aquesta memòria". I a tothom li suscita la pregunta: Quina mena de país és Catalunya que té una riquesa d'individualitats tan prolixa, variada i rica?

Com diu Josep Maria Castellet a "*Josep Pla o la raó narrativa*" (nova edició ampliada), Destino 2011, "a través dels *Homenots* de Pla, Catalunya fa la impressió d'una comunitat poderosa, eminentment culta i essencialment moderna i civilitzada".

Pla i el bilingüisme

Xavier Febrés recorda una resposta de Josep Pla a un article d'Enric Badosa de l'any 1957 que portava per títol: "*Josep Pla y la peripecia del bilingüismo*". Escriu Pla: "El bilingüisme és una tragèdia indescriptible, davant la qual jo postulo la necessitat – la necessitat absoluta – que la gent (qui sigui) escrigui d'acord amb les seves necessitats de grup, de clan, de tribu, de nació, d'Estat, del que sigui. Creure que es pot sortejar aquesta exigència amb habilitats – el que el senyor Badosa anomena peripècies – és un error i, probablement, és el camí més directe per a perdre la vida. Que tothom escrigui en la llengua que Déu li ha donat – en el meu cas el català, cosa impossible en aquests dies -, que ja és prou difícil, ardu, escriure ". (Aquesta rèplica figura a l'Obra Completa, volum 36 pàgina 178, traduïda de l'original en castellà, a "El Noticiero Universal". Recordem que l'article de Badosa també era en castellà al mateix periòdic).

Xavier Febrés recorda que "malgrat aquesta claredat de Pla, la idea d'un Josep Pla escriptor voluntàriament bilingüe ha persistit entre la crítica" (Febrés escriu l'any 1990). Cal insistir que Pla va escriure en català, castellà, francès i italià però mai fou partidari del bilingüisme.

Josep Pla i la novel·la

En una producció de cent vint llibres Pla va publicar només tres novel·les:

- . 1949 - “El carrer estret”
- . 1953 - “Nocturn de primavera”
- . 1972 - “L’Herència”

Xavier Febrés remarca que Pla “és plenament conscient de la seva dificultat per estructurar un argument, tant en els seus llibres com en la pròpia vida” (pàgina 149). Per explicar la seva mancança, Pla utilitza la idea stendhaliana del mirall: fer passar el mirall que dona una sèrie d’imatges d’indrets i de persones. Però escriu Pla “vaig haver de constatar que (el mirall, l’espill – bellíssima paraula!) no reflectia cap argument travat, cap arquitectura tancada. Un mirall és una força passiva, desproveïda de facultats ordenadores. Si el mirall no reflecteix cap argument, és que davant seu no n’hi passà cap. Ara bé, com que aquest fet em confirmà en la sospita que en la vida no es produeixen arguments més que per una raríssima casualitat, - i, per tant, que les novel·les amb argument, més que reflectir la vida, no fan més que arbitrar una forma d’artificiositat- no em vaig pas considerar autoritzat a ésser més papista que el Papa ni a modificar el més mínim els reflexos del mirall”.

És obligat esmentar que les tres novel·les de Pla contenen alguns dels seus escassíssims retrats de personatges femenins, encara que fabulats. Pla va despesar una quantitat considerable d’energia en fer insubstancials les relacions amb les dones que va conèixer i conviure. Ja hem dit, a més, que en els cent cinquanta personatges que descriu, no hi figura cap dona.

Dos llibres no reeditats ni inclosos en l’Obra Completa

Ni el llibre “*El sistema de Francesc Pujols (Manual d’ Hiparxiología)*” ni els quatre volums en castellà “*Historia de la Segunda República. Una crònica 1931-1936*” foren reeditats ni traduïts o publicats a l’Obra Completa.

Segurament, diu Xavier Febrés, Pla no va reeditar el llibre en castellà sobre la Segona República pel fet que ell vivia la guerra civil com un desastre impresentable. En un escrit de l'any 1966 (volum 26 de l'Obra Completa, pàgina 298) Pla diu: " Els llibres de tot ordre que s'han publicat sobre la Revolució francesa formen un gavadal fabulós, enorme i fascinator sobre el coneixement dels homes i les dones. La guerra civil d'aquest país hauria pogut tenir la mateixa utilitat, idèntic sentit - guardant les distàncies, és clar -. Però no s'ha fet res: ni de la part dels roigs, ni de la part dels blancs. Res. Fa l'efecte que, una vegada acabada la guerra, uns i altres se n'han donat vergonya i no han fet res. L'argument oficial que s'ha donat per explicar els fets, o sigui que no s'ha escrit perquè els uns han guanyat i els altres han perdut, és fals. És que se n'han donat vergonya, simplement".

Hem de deduir que Pla no va reeditar els quatre volums sobre la Segona República per la vergonya dolorosa que també ell sentia dels fets dramàtics esdevinguts. A data d'avui aquest interessant llibre de Pla en castellà "*Historia de la Segunda República. Una crònica 1931-1936*" és a l'abast del lector en un sol volum editat per Destino.

2.- Breu Bio-bibliografia de Jaume Vicens Vives (1910-1960). (50 anys de vida)

Quatre grans períodes:

1er.- 1910-1936. Adolescència i Universitat

2on.- 1936-1947: Els anys adversos.

3er.- 1947-1952. La formació de la nova escola de Barcelona

4rt.- 1952-1960. Historiador i polític.

Primer període: 1910-1936

-1910.- Naixement a Girona, el dia 6 de juny

-1921.- Estudis de Batxillerat a l'Institut de Girona

. amistat amb l'alumne Santiago Sobrequés, que perdurà tota la vida

. influència del manual d'història "Clio" del professor Rafael Ballester

-1924 (14 anys) Anada a viure a Barcelona. La mare posa un taller de modista

-1926 (16 anys) Abandona la família per incompatibilitat amb el padrastre

-1927 Entrada a la Universitat, on estudia Filosofia i Lletres. Es paga els seus estudis treballant de comptable.

-1929 Coneix els professors Pere Bosch i Gimpera (a qui emula en la interpretació i síntesi dels fets històrics) i Antonio de La Torre (de qui valora l'accés a la documentació original d'arxiu)

- 1931 Finalitza la llicenciatura d'Història a la Universitat de Barcelona

-1932 Coneix Frederic Rahola, futur cunyat i soci a Editorial Teide

- 1932-33 Professor a l'Institut Escola de Barcelona. Professor complementari a la secció de Lletres. Coincideix amb Pep Calsamiglia, Eduard Valentí Fiol i Carme Serrallonga.

- 1933 Encarregat de curs a la Universitat amb Antonio de La Torre.

El dia 15 de juny de 1933 s'inicia el famós creuer de 48 dies per la Mediterrània. El vaixell és el Ciudad de Burgos i transporta cent vuitanta persones, professors i alumnes. En el creuer Roser Rahola es compromet amb Jaume Vicens. Guillem Diaz-Plaja es compromet amb Conxita Taboada.

- 1935.- Guanya la càtedra de geografia i història a l'institut de batxillerat a Figueres. No ocupa la plaça.

Aquest mateix any publica un article a la revista d'Acció Catalana: "*La política de Ferran II durant la guerra remença*". L'article és criticat amb duresa per Rovira i Virgili a la revista La Humanitat, el 7 d'agost de 1935 amb el títol: "*La joventut intel·lectual catalana*". Jaume Vicens, que té vint-i-cinc anys, respon amb contundència a Rovira i Virgili en una carta oberta publicada a La Veu de Catalunya el dia 24 d'agost. El dia 25, l'endemà, publica a La Publicitat un altre article amb títol prou provocador: "*Ferran II, alliberador dels pagesos catalans*". A l'apartat III d'aquesta Nota de Treball, analitzem breument aquesta polèmica. Enric Bagué va defensar Vicens Vives amb equanimitat a La Publicitat: "*Els joves investigadors de la història catalana*".

- Aquest mateix any 1935 Vicens fa la recensió de la "Història nacional de Catalunya" de Rovira i Virgili i de la "Història de Catalunya" de Ferran Soldevila.

Segon període: 1936-1947

1936.- 22 de febrer. Lectura de la tesi doctoral: "*Ferran II i la ciutat de Barcelona. 1479-1516*". La tesi escrita en català és llegida al Saló de Cent de la Universitat.

- El mes de febrer, conjuntament amb Enric Bagué, publica la primera obra dedicada a l'ensenyament. El llibre amb el títol de "*Història. Primeres Lectures*" descriu des de la pre-història fins a la primera guerra mundial.
- El mes de març, poc abans de l'esclat de la guerra civil, publica a la Revista Victoria de Girona: "*Formació, valor i concepte del mot Espanya en la Catalunya decadent*".
- El dia 5 de maig publica a La Publicitat: "*L'esdevenidor històric de Catalunya*".

- El dia 15 de maig es crea a la Universitat Autònoma de Barcelona el Seminari d'Història de Catalunya sota la direcció de Ferran Soldevila. El dia 19, Jaume Vicens és nomenat professor adscrit.

- 1937.-. Es casa amb Roser Rahola i d'Espona. Casament religiós ocult a casa dels Rahola, situada davant el Consolat d'Anglaterra, amb piquets de la F.A.I i de l'exercit britànic.
- . Casament civil al Paraninf de la Universitat, oficiat pel rector Bosch Gimpera. El casament religiós i civil te lloc en plena guerra civil.
- 1939.- Febrer. En lloc de continuar el pas a la frontera francesa, es queda a Girona
- . Expedientat i expulsat de la Universitat. No pot ensenyar ni investigar. Dos anys de depuració.
 - . Articles a *Destino* amb el pseudònim Lorenzo Guillém
- 1940.- Publica el llibre: "*España. Geopolítica del Estado y del Imperio*"
- 1941.- Articles a la revista italiana "*Geopolitca*" i a l'alemanya "*Zeitscrott für Geopolitik*"
- 1942.- Creació d' Editorial Teide, amb el seu cunyat Frederic Rahola
- . Busquen un nom anodí ("Teide") que no suggereixi res polític
 - . Gran qualitat d'exposició i informació. Riquesa visual dels llibres de geografia i història (mapes i quadres sinòptics)
- 1942.- Catedràtic d'Institut públic de Batxillerat a Baeza (Andalusia)
- 1943.- Setembre. Congrés d'Història a la Universitat de la Ràpita
- . Coneix la gent de l'Opus Dei (Rodríguez Casado, Rafael Calvo Serer, Cayetano Alcazar)
- 1945.- Torna a la pràctica investigadora amb la publicació "*Historia de los remensas en el siglo XV*"
- 1947.- Ocupa la càtedra d'Història Moderna a la Universitat de Saragossa

Tercer Període: 1947-1952

- 1948.- Retorn a Barcelona. Ocupa la càtedra d'Història Moderna a la Universitat de Barcelona

- 1949.- Viatge a Itàlia amb Àngel de La Torre. Inici d'apertura a Europa
 . Creació a Barcelona del Centro de Estudios Históricos Internacionales, que encara perdura
- 1950.- Participa en el IX Congrés Internacional de Ciències Històriques a Paris
 "Les coses a Europa van així: no només s'estudien els esdeveniments polítics, sinó sobretot els factors econòmics i socials". " El treball de l'historiador és un compromís amb la societat". Crítica a l'enfocament marxista de la història.
 - Publica el "*Tratado de Geopolítica*"
- 1951.- Fundació de la revista "*Estudios de Historia Moderna*"(1951-1959)
 . Publica a la revista "Arbor" amb la voluntat d'apropar-se a la gent de l'Opus. Franco fa canvis al govern i entren els tecnòcrates. Hom confia en l'evolució del Règim i en la restauració de la Monarquia.
- 1952.- Publica "*Aproximación a la Historia de España*". Voluntat de renovar la historiografia espanyola

Quart Període 1953-1960

- 1953.- Funda el "*Índice Histórico Español*", encara avui en vigència
 . Publica el llibre: "*Juan II de Aragón*"
- 1954.- Obté la càtedra d'Història Econòmica d'Espanya a la Facultat de Ciències Econòmiques a la Universitat de Barcelona
 . Publica "*Notícia de Catalunya*". Llibre escrit i finalitzat el febrer de 1953 i publicat el novembre de 1954, després de mesos en mans de la censura que permet publicar-lo sense supressions ni retocs. El títol és una proposta de Josep Pla per desorientar els censors, no donar pistes sobre el contingut i fer-ho poc atractiu de lectura per els censors El títol original era "*Nosaltres els catalans*"
 . Franco es fa traduir el llibre al castellà per un funcionari català resident a Madrid.
 . El mateix any 1954 "Noticia de Catalunya" es publica en castellà amb traducció d'Enric Borrás a editorial Destino
 . (El 1640 Francesc Martí i Vila publica un pamflet amb el títol "*Noticia Universal de Catalunya*". El 1962 Joan Fuster publica

“*Nosaltres els valencians*”)

- . Vicens Vives publica el seu impressionant llibre “*El gran sindicato remensa*”

1955.- Inicia la publicació col·lectiva de “*Biografies Catalanes*”

- . Assisteix al X Congrés Històric Internacional a Roma.
- . Concordat del govern de Franco amb la Santa Seu i els EUA.
- . Hom percep que no hi haurà democràcia política i si llibertat econòmica. El Règim no evoluciona cap als valors d'Europa.
- . Vicens estableix contactes amb tothom que sigui demòcrata.
- . Reforç de l'amistat amb Josep Pla. Converses sobre com bastir un catalanisme obert, democràtic i liberal.
- . Consolidació de la seva vida professional i familiar. Vicens te cinc fills: Pere, Roser, Adela, Anna i Albert.

1956.- Apunts de classe “*Curso de Historia Económica de España*”(2 vol)

- . Publica “*El siglo XV. Los Trastámaras*”

1957.- Un nou vingut en la política antifranquista. Reunions amb tots els antifranquistes a la seva casa del carrer de Santaló. Jordi Pujol va un cop al mes a fer cafè a casa de Vicens, amb Ainaud i Benet.

Qüestions que es plantegen: com fer una banca catalana?

Com pot la burgesia assumir la seva responsabilitat de fer país?

- . Fundació del Cercle d'Economia a partir del Club Comodín
- . A Vicens l'impressiona molt la presència de les masses a l'enterrament de Durruti. Inicia una investigació sobre 'l'obrerisme' a Catalunya.
- . Inicia la publicació “*Historia social y económica de España i América*” (1957-1959)

1958.- Encara no te contactes amb l'exili català.

- . Classes a Oxford (Anglaterra) de la mà de Raymond Carr i Trevor-Roper.
- . Publica, amb Montserrat Llorenç, “*Industrials i polítics al segle XIX*”.
- . Aquesta obra es tradueix al castellà amb el títol: “*Los catalanes en el siglo XIX*”

1959.- Publica, amb Jordi Nadal, a Editorial Teide: “*Manual de Historia Económica de España*”.

- . 14 de novembre. Entrevista de tres hores amb el President Tarradellas a París a l'Hotel Mont-Taber. Tarradellas concreta la legitimitat democràtica. El trencament violent amb el Règim no és possible.
 - . Josep Pla fa un informe on planteja, entre altres qüestions "un primer govern clandestí de la Generalitat".
 - . Vicens viatja a Washington convidat pel comitè de bibliografia de la Biblioteca del Congrés dels EUA. Refusa les ofertes per quedar-se a ensenyar a diverses universitats nord-americanes. Vol contribuir al redreçament de Catalunya vivint al país.
- 1960.- 3 de febrer. La malaltia l'obliga a quedar-se al llit. És conscient que està greument malalt però no vol preocupar la família i els amics.
- . El mes de febrer es publica una edició renovada i ampliada de la "*Notícia de Catalunya*". El 40% de les pàgines son noves respecte a l'edició del 1954(tres nous capítols sencers: "Església i clerecia"; "L'actitud hispànica"; "Els catalans i el Minotaure"/ dos nous apartats : "Els obrers en el mon feinejant de Catalunya" , "El nus del problema"/ així mateix va ampliar i modificar sobretot el Pròleg i els Capítols 2 i 3).Aquesta nova versió de "*Notícia de Catalunya*" es tradueix al castellà el 1962.

En un article a Destino" Vicens confirma que ha llegit - un cop acabada la redacció de la nova "*Notícia de Catalunya*" – l'obra de Ferrater Mora "*Les formes de la vida catalana*" i constata que arriben a les mateixes conclusions tot partint d'enfocaments metodològics molt diferents.

- .Vicens no pot assistir al Congrés d'Història Internacional a celebrar a Estocolm. El pare Miquel Batllori, ja mort Vicens, va llegir la ponència de Vicens sobre "*L'estructura administrativa estatal als segles XVI i XVII*".
- .-28 de juny de 1960 Vicens mor a Lió (França) en no superar una operació de càncer de pulmó. L'enterrament de Vicens a Roses té caràcter de dol nacional i aplega nombroses personalitats de tots els àmbits de la societat catalana.

El fons documental Vicens Vives a la Universitat de Girona

El fons JAUME VICENS VIVES dipositat a la Biblioteca de la Universitat de Girona, està format per unes 4.000 monografies, entre llibres i separates i poc més d'un centenar de títols de revistes. El Fons mostra, en primer lloc, la

diversitats dels interessos intel·lectuals de Vicens, l'amplitud del seus contactes i com, malgrat l'entorn tancat de la postguerra espanyola, era capaç d'estar atent a tot allò que en el camp de la historiografia es feia a tot arreu, també en el camp d'altres ciències socials, economia, ciència política, relacions internacionals i les obres referents al nacionalisme (català i espanyol).

La universitat de Girona disposa també d'un interessant fons d'arxiu producte de l'activitat docent i de recerca de Vicens Vives. Hom hi pot trobar innumbrables fitxes i quaderns amb buidats de bibliografia i de documents d'arxiu. Molta d'aquesta documentació, en part elaborada pels seus deixebles, resta inèdita.

Entre els fons de l'arxiu personal de Vicens destaca el memoràndum que el 1958 – dos anys abans de morir – Vicens va redactar comunicant la seva renúncia a formar part de la “Asociación Española de Ciencias Históricas”. Jaume Ruff, cap de la Biblioteca del Barri Vell de la Universitat de Girona, diu que aquest memoràndum “és potser el seu particular ‘ Adéu Espanya’. O com a mínim la certificació del seu fracàs en el combat per una “història autèntica”, en el context d'un gremi tronat” (veure revista “L'Avenç”, setembre de 2002, pgs 72-73).

El fons Jaume Vicens Vives es pot consultar a la Biblioteca de la Universitat de Girona, a l'edifici de l'antic convent de Sant Domènec. Allà es conserva també el fons Jaume Ferrater Mora i el fons Prudenci i Aurora Bertrana. Si hom no pot visitar Girona, és pot consultar el fons Vicens Vives a través del CD-ROM que recull el catàleg o a Internet, mitjançant el catàleg de la Biblioteca de la Universitat de Girona ([http:// biblioteca.udg.es/barrivell/Vives](http://biblioteca.udg.es/barrivell/Vives)).

II.- JAUME VICENS I VIVES VIST PER JOSEP PLA. L'EPISTOLARI. RELACIÓ AMB EL PRESIDENT TARRADELLAS. VICENS VIVES, POLÍTIC.

1.-Introducció

Aquest segon apartat de la Nota de Treball té la finalitat de rellegir allò que Josep Pla va escriure i opinar sobre Jaume Vicens i Vives i sobre la relació entre ambdós personatges. La base d'aquesta nota és el volum 16 de l'obra completa de Josep Pla on descriu "*Homenot*" Jaume Vicens i Vives i, també, altres volums de l'obra completa quan es refereixen a Jaume Vicens, així com la correspondència entre els dos autors.

Per elaborar aquest apartat he utilitzat, a més dels volums de Pla a l'Obra Completa, els llibres següents: "*Jaume Vicens i Vives i Josep Pla: Complicitats*", editat per la Fundació Josep Pla de Palafrugell, any 2010; l'"*Àlbum Jaume Vicens Vives: 1919-1960*", editat, en castellà, per la Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, any 2010; i la valuosa obra "*Jaume Vicens i Vives: Una biografia intel·lectual*", tesi doctoral de Josep M. Muñoz i Lloret, publicada per Edicions 62 a l'any 1997.

He considerat fonamental donar a l'escriptura de Pla una preferència absoluta atesa la seva vàlua literària, tant pel que fa a allò que diu com, sobretot, a com ho diu. Per això les nombroses i extenses citacions dels escrits de Pla .

Les cites de Pla extretes de *Homenot* s'anoten entre parèntesi. Les altres cites s'indiquen segons la font i es reproduïxen, també, entre parèntesi. En les cites de Pla, s'ha respectat la grafia i l'accentuació de l'edició, a vegades peculiar.

2.-El pare i la mare de Jaume Vicens descrits per Pla

Com diu el biògraf més acreditat de Vicens Vives, Josep M. Muñoz i Lloret (*“Jaume Vicens i Vives, Una biografia intel·lectual”*; Premi Gaziol, 1996, Edicions, 62,1997), la informació sobre la infantesa i joventut de Jaume Vicens és molt escassa i es limita pràcticament a la que dona Pla a *l’Homenot* que li va dedicar pòstumament i que hom pot llegir ara al volum 16 de l’obra Completa de Pla, pàgines 87 a 125.

Segons Muñoz, la principal font d’informació de Pla referida a la infantesa i joventut de Jaume Vicens, va ser Santiago Sobrequés - gran amic de Vicens al llarg de tota la vida, una amistat forjada a la Girona natal d’ambdós - fins al punt que d’acord amb el testimoni del fill d’aquest, Jaume Sobrequés, Pla va limitar-se en bona part a reproduir la documentació que aquell li havia subministrat per escrit. Nogensmenys una lectura de *l’Homenot* de Pla dona testimoni de l’excel·lent capacitat narrativa de l’escriptor de Palafrugell, que fa un retrat de Vicens Vives únic i irrepetible.

D’acord amb la descripció que en fa Pla, el pare de Jaume Vicens fou “un alt empleat modèlic, puntual, eficient, amb un sentit de la responsabilitat sense falla, precís, gran comptable, desproveït de la mínima distracció”. (pg. 89). “El senyor Vicens fou un home important, perquè els negocis que contribuï a bracejar sota la direcció del vell Encesa (Josep Ensesa) foren d’un volum que no es podria discutir” (pg. 90).

Jaume Vicens i Vives ha estat descrit de manera unànime pels seus contemporanis com un home d’una puntualitat i un sentit de l’ordre estrictes. També com un home d’una capacitat de treball ingent. Tal vegada aquestes virtuts tinguin similitud amb les del seu pare. “El record familiar (del pare) el fa un home amb gran interès per tot – Pla, en canvi, el descriu com “ tot grisori, més aviat tancat, interessat en els petits detalls del seu càrrec importantíssim”, (pàg. 90)-, que escrivia correctament el català, amb una bona formació musical, i amb una biblioteca notable a casa seva.”(Muñoz, pàg. 18). Jaume Vicens recordava que el seu pare “*tenía muchos libros y los amaba. Ello me*

predispuso al estudio, tal vez partiendo de la simple lectura. Claro que mis primeras incursiones en la biblioteca paterna se redujeron a las caricaturas del "Cu-Cut". (Entrevista de l'any 1953, citada per Muñoz, pàg. 19)

Josep Pla descriu a la mare de Jaume Vicens, la senyora Victòria Vives i Batet, com "una persona alta, rossa, corpulenta, esplendorosa, d'una personalitat, una gràcia i un entregent molt vius (pg. 90). "Aquesta senyora tingué un temperament expansionista, extravertit, no gens calculador, d'una simpatia directa i magnífica". (pg. 90). " Seria difícil d'imaginar un matrimoni més desigual que el que efectuaren la senyoreta Victòria Vives i el senyor Vicens" (pg.90)

Tots els contemporanis de Jaume Vicens han destacat el seu físic, poderós, atlètic, com el de la mare i que "afegia un element més a la seva enorme capacitat d'atracció personal i de lideratge" (Muñoz, pàg. 15). Com diu Muñoz, J.V. Foix, parla d'un Vicens, "tant diferent físicament de tots, amb la seva exclusiva presència omplia el moll (al port de Roses) com un personatge fabulosament antic o un baró bàltic. Potser et diré i tot, com un viquing; talment, que m'ha semblat de sentir, darrera seu, fressa de cascs, d'escuts i de llances. Ell, tant dreturer i llarg ". (J.V. Foix, "De les "Cartes a en Vicenç Xatard", *Serra d'Or*, núm. 11, novembre de 1960, p.5).

Poc després de morir el pare de manera sobtada a la Clínica del Pilar a Barcelona –l'any 1922, quan Jaume Vicens tenia 12 anys - , la mare de Jaume Vicens, "la senyora Victòria, potser més abundant de projectes (era modista) que de fama, tot i tenir la màxima (la descripció de Pla sobre la feina de la mare és antològica: "tenia un tal prestigi que quan el marit – que s'oposa a la feina de la dona- era fora, rebia les clientes que no se'n podien passar, naturalment" (pàg. 91) considerà que seria un bé per a la família fer un matrimoni de conveniència. "No pas que d'alguna manera la mort del pare hagués representat un descens econòmic de la família. Els fills tingueren tot el que volgueren" (pàg. 92). L'empresa del senyor Josep Encesa, on havia treballat el senyor Vicens, va continuar pagant una pensió a la vídua, fins que maridà per segon cop.

3.- Segon matrimoni de la mare i anada a viure a Barcelona

Aquest segon matrimoni de “conveniència” de la senyora Victòria Vives amb el senyor Surís, que provenia també de Sant Feliu de Guíxols, com el pare de Vicens Vives i que “tenia fama d’home ric”, s’ha de mirar a través del fet que amb aquest casament “volgué portar a cap l’ideal de tota la seva vida: ser una gran modista, ara a Barcelona”. Pla assenyala que ja a Girona la senyora Victòria “com a modista fou una persona genial, absolutament fora del nivell corrent, d’una remarcable distinció “(pàg 90)

Amb tot, aquest matrimoni, segons Pla “ no donà pas gaires mes resultats (que anar a Barcelona). El senyor Surís, davant d’una persona de tanta empena (la mare), considerà que qui havia de treballar era ella. Donà proves persistents d’estretor i de gasiveria. La senyora Victòria, curada d’espants, es posà davant de tot. Però per als fills la presència d’aquell intrús no fou mai agradable. El senyor Surís no solament era un gasiu, sinó un invadent de matisació relativa”. (pàg. 92)

Segons Pla “els començaments (de la feina de la mare a Barcelona) foren molt brillants” i en seu taller “ hi tingué moltes noies a cosir” però al cap de molt pocs anys les dificultats varen aparèixer, fruit de la manca de control de la senyora Vives sobre els afers econòmics. Pla escriu: “Era, potser, a més a més, una mica desordenada amb una idea molt vaga de l’administració. Es donà el cas que a determinades clientes els presentà la factures dues vegades i a d’altres mai- malgrat les insistències“(pàg91) .

Amb les dificultats econòmiques aparegueren les dissensions familiars: “Els sentiments del senyor Surís hagueren de ser posats a prova, amb resultats no gaire explícits, més aviat incerts. Un dia que el senyor Surís insinuà a Vicens que si podia estudiar era degut a la seva munificència, es veié contradit amb una protesta aïrada i sorollosa” (pàg. 92).

Les conseqüències d'aquest enfrontament entre Jaume Vicens i el seu padrastre son interpretades de manera diferent per Pla i altres biògrafs. Segons Muñoz, "A Jaume el padrastre el va fer fora de casa, de mala manera, de forma que als setze anys va haver-se de posar a treballar per subsistir".

Josep M Muñoz anota que "la mala situació econòmica de la modista, amb un taller progressivament reduït, s'agreujà quan caigué malalta, i a més, enviduà. Li van embargar el pis, i s'hagué de traslladar (del número 54 del carrer de Balmes, a tocar de Consell de Cent) a Gràcia, on va llogar-ne un de més modest situat al número 7 del carrer de Terol, a tocar de la plaça de la Revolució, i on va morir al cap de pocs mesos, a principis de l'any 1930. En aquest breu període, Jaume, que es guanyava la vida de comptable en el magatzem tèxtil La Saldadora, tornà a viure amb ella" (M. pàg. 23).

Josep Pla, en canvi, té una visió diferent de l'arribada de Vicens a Barcelona. Pla escriu: "No crec que passés cap moment absolutament dolent. No vull pas dir que en els moments més ombrius de la Plaça del Sol (a Gràcia) no s'hagués hagut de llogar a La Saldadora. Fou, però, una situació que durà quinze dies escassament i que potser li fou de positiva utilitat- dit sigui amb permís dels qui n'han fet un gran pretext" (pg96). En canvi, recorda Muñoz, Alexandre Cirici i Pellicer creia que "una de les bases de la seva capacitat (de Jaume Vicens) per a ésser allò que fou és el seu origen socialment humil, no solament humil sinó àdhuc humiliant, com a aprenent de "La Saldadora" ("*El meu Jaume Vicens*", *Serra d'Or*, núm. 11, novembre de 1960, p. 10) .

En tot cas, encara que s'interpreti de maneres distintes aquest episodi de la vida de Vicens, és sabut que no es va referir mai a aquell segon matrimoni de la seva mare, fora del seu estricte nucli familiar. No és cert que els seus fills coneguessin aquest segon matrimoni a través de *l'Homenot* de Pla, com apunta Muñoz a la pàgina 22 de la seva excel·lent biografia de Vicens. Sí en tenia coneixement la família, tot i que Vicens no parlar gairebé mai d'aquests anys tant dolorosos per a ell.

4.- Un estudiant prodigiós a Girona

Jaume Vicens Vives, que havia fet els cursos de primària als Germans de la Doctrina Cristiana, va començar l'any 1921, als onze anys, els estudis del batxillerat a l'Institut General i Tècnic de Girona. Entre els seus professors, s'ha volgut destacar la influència que hauria rebut del mallorquí Rafael Ballester, autor d'un manual d'iniciació a l'estudi de la història, i que era acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia. Com diu Josep M. Muñoz, tot i que Vicens mateix havia alimentat la idea que Ballester hauria influït en la seva vocació d'historiador (la seva vocació se li hauria despertat "*difusamente, en el Instituto de Gerona, dando clase con el catedrático don Rafael Ballester, que era una eminencia*"), el cert és que aquest fou traslladat a Valladolid tot just quan Vicens feia el segon curs de batxillerat. Vicens només rebé de Ballester classes de castellà i no d'història. Josep Pla assegura que no hi hagué pràcticament influència del professor Rafael Ballester en Vicens Vives: "els contactes entre el professor i l'alumne foren doncs, escassos. Unes poques lliçons. Tot plegat, un coneixement superficialíssim. Fou molt després que Vicens compregué la importància d'aquell manualet històric que, amb el nom de *Clio*, Ballester havia publicat i de les seves condicions didàctiques eminents" (pàg 92-93).

Segons Muñoz, a l'Institut Vicens destacava pel seu físic poderós i per la seva capacitat de lideratge. Amb una colla en la qual hi havia també Santiago Sobrequés, formaren un grup que s'enfrontava a la guàrdia municipals pels carrers de la Girona Vella. Tenien el seu propi argot, i Vicens era nomenat, prou significativament, el Príncep. Des del seu "castell", situat a la Torre Gironella, la banda s'enfrontava tant als municipals com als companys rivals". (Muñoz. pàg. 21) .

A les tardes-continua dient Muñoz– anaven a preparar-se a l'Acadèmia Gerundense, on Vicens exercia, de fet, de professor dels propis condeixebles.

Hi arribava amb la lliçó prèviament apresada, i, endut per una irresistible vocació pedagògica que ja no l'abandonaria mai, proporcionava als seus companys les traduccions del llatí o del francès o les explicacions d'aritmètica i geometria amb més competència que els professors mateixos". (Muñoz, pàg. 21).

Josep Pla, referint-se a aquesta etapa vital de Vicens escriu. " Vicens havia deixat a Girona un gran record entre els seus companys. Havia estat un estudiant excel·lent, tant en lletres com en ciències. La seva superioritat era indiscutible. Vicens no era pas solament en aquell grup el xicot de més vitalitat, el més alegre i el més dinàmic; era també el que tenia una curiositat més desperta i una memòria més vasta. La seva excepcional bondat, no és necessari subratllar-la. Molt bons sentiments". (pg 93).

5.- Servei militar a Girona i relació amb la ciutat

Jaume Vicens va recuperar la relació física amb la seva Girona natal quan feu el servei militar a aquesta ciutat, l'any 1931, en la secció de Sanitat de l'exercit. Vicens aprofitar el servei militar per reforçar el coneixement de la llengua francesa i va aprendre també l'anglès. Vicens va aprendre l'alemany quan a Barcelona, "per arrodonir el pressupost (familiar) –diu Pla- hom acceptà un dispeser, un senyor alemany. Fou precisament aquest senyor que donà a Vicens lliçons en la seva llengua, en la qual feu progressos considerables i obtingué un gran profit" (pg96).

El maig de 1931, pocs dies després del 14 d'abril, Vicens publica a la revista "Avançada" de la Joventut Republicana de Girona, dos articles d'inequívokes simpaties catalanistes i socialistes en el moment de la proclamació de la República. A l'octubre de 1931 publica a la revista "Justícia Social" de la Unió Socialista de Catalunya un article amb el títol "El moviment obrer a Girona" (Muñoz, pàg. 29).

Josep Pla destaca que a Vicens "Girona li agradava, es trobava bé enmig de les pedres velles. Tenia sobre l'enorme superposició històrica de la ciutat una quantitat inacabable de coneixements. Passejar amb ell pels vells carrers era

una delícia” (pg97). Aquestes passejades s’esdevingueren a partir del 1950 quan Pla i Vicens es coneixen.

6.- L’etapa d’estudiant a la Universitat de Barcelona

A l’any 1924 la família es va traslladar a Barcelona, tot just quan Jaume Vicens havia iniciat el quart curs de batxillerat. “El curs 1926-27 –que hagué d’estudiar per lliure, a diferència dels anteriors, ja que havia de treballar per viure– Jaume acabà el batxillerat, amb unes notes inferiors a les que havia aconseguit en els anys precedents. Era una conseqüència visible de les dificultats amb que topava per primer cop, però no pas per darrer, en la vida.” (Muñoz, pg24)

Josep Pla destaca que a la Universitat “l’útilatge intel·lectual de l’estudiant s’anava eixamplant visiblement. Cada dia treballava més i amb més ordre. Els qui foren llavors els seus millors amics em diuen que tots els esforços que feren per desviar-lo un moment dels seus estudis – el teatre, el cinema, el cafè, un o altre espectacle – resultaren absolutament fallits. Més aviat aprofità tots els pretextos per incitar els seus companys a treballar, a no perdre el temps. Fou un estudiant sense vicis, fascinat per la feina”. (pg96).

“No sé pas si Vicens trobà a la Universitat tot allò que el seu esperit necessitava. Seria potser excessiu de suposar-ho” (pg94). Però hi ha coincidència en assenyalar la decisiva influència del professor Antonio de La Torre en la dedicació de Vicens a l’estudi de la història i en la importància del suport ofert per de La Torre a Vicens en diversos moments de la vida d’aquest.

Josep Pla escriu: “ Aquest fou un primer contacte decisiu. El professor (De La Torre) no donava pas la seva classe a l’edifici de la Universitat, sinó a l’Arxiu de la Corona d’Aragó, a primeres hores del matí, en el precís ambient de la impressionant documentació que la història d’aquest país ha segregat”. (...). “(De La Torre) no era pas el mestre obert, cordial i capriciós – en definitiva inútil – com tants n’hem coneguts. Era un autèntic historiador, un preocupat de la informació real, documental, oferta als seus dots d’investigador. Per a un estudiant com Vicens, de tanta curiositat i de tanta bona fe, el contacte amb

aquell senyor havia de ser d'un rendiment inqüestionable. El senyor De La Torre treballava amb un respecte pels materials oferts al seu accés portat fins al mínim detall, constantment obsés per la fidelitat i la correcció. No era pas un home de facilitats; més aviat s'havia imposat unes exigències imprescriptibles. I aquest fou l'aspecte que Vicens admirà més en el seu mestre: la seva manera de treballar sense passió, sense prejudicis personals, amb tota l'objectivitat que la documentació històrica permet. És absolutament indiscutible que les condicions bàsiques que com a historiador tingué Vicens li foren inculcades en aquells anys, sense que s'hagués de fer gaire esforç, perquè tot el seu temperament es demostrà favorable a l'objectivitat i a un treball correcte i seriós" (pàg. 94).

Segons Muñoz , en canvi, Joan Ainaud descriu de La Torre com un excel·lent professor, però d'uns prejudicis ideològics ferotges: "sostenia que abans dels reis Catòlics tota la documentació era falsa. I que la historiografia catalana era romàntica i s'havia de desmitificar". Carme Serrallonga avala l'existència dels prejudicis ideològics de La Torre, posats de manifest quan Vicens va descobrir que la reina Joana Enríquez era jueva. Segons que li contà ell mateix, Vicens ho anà a explicar ràpidament a de La Torre, que li va confessar que ja feia temps que ho sabia, però que s'havia estimat més no dir-ho públicament. Aquesta qüestió anguniejà Vicens, que es debatia entre el temor a fer enfadar La Torre si ho feia públic, i els seus escrúpols l'historiador. "(M. pàg.35).

Altrament el pare Miquel Batllori ha subratllat com "*difícilmente se hallarán dos historiadores de temperamento más opuesto que La Torre y Vicens: el puro analítico y el prevalentemente sintético; el escéptico ante toda afirmación no apoyada en el documento exacto y preciso, y el que va a cargar sus libros y sus estudios de hipótesis de trabajo*" (Muñoz, pàg.35).

Tanmateix, com ja hem indicat, la influència de La Torre sobre Vicens, com a mestre i com a protector, és fora de tot dubte. La Torre, que es passà al cantó d'en Franco quan la guerra civil, va ajudar Vicens al llarg de la dictadura.

Contra la imatge d'un Vicens Vives concentrat només en els estudis i home "apolític" es bo recordar el testimoni de Frederic Rahola a qui Vicens coneix el 1931 a la Universitat i que després esdevindrà el seu cunyat. Rahola diu que Vicens tenia una visió molt crítica envers a la societat, i considerava que aquesta actitud era derivada de la seva situació personal, la d'un orfe que havia hagut de treballar per pagar-se la carrera. En el record de Rahola, "Vicens era un gran apassionat. Venia d'una família molt humil i s'havia de guanyar a pols la subsistència (...) Una gran lluita personal l'havia decantat cap a un nacionalisme abrandat i molt avançat socialment. Havíem tingut converses extraordinàries sobre el país ! ". (veure Muñoz, pàg. 29)

A l'any 1929, quan l'exposició universal. Jaume Vicens, Santiago Sobrequés i d'altres s'havien manifestat pels carrers de Barcelona contra la dictadura de Primo de Rivera.

7.- Títol universitari i matrimoni amb Roser Rahola

Josep Pla escriu que "Vicens es defensà en tot moment: a part del seu treball a la Universitat – Pla no parla del treball de Vicens de comptable als magatzems El Barato- donà lliçons, exercí la seva capacitat per al dibuix, escriví des de molt jove, els seus projectes editorials es manifestaren molt aviat en la seva vida" .(pg93)

A la dispesa on anar a viure Vicens, diu Pla, "hi trobà alguns companys de batxillerat. Era una dispesa de vint-i-cinc pessetes. Com que Vicens tenia, atorgada pel professor De la Torre, una beca de trenta, encara li sobraven cinc. No fumava, no bevia, no freqüentava cap espectacle, anava sempre a peu, vivia pràcticament entre la Universitat i l'Arxiu. Tenia una salut magnífica. Treballava sense parar. No es queixava mai. Vicens no es cregué mai que es pogués arribar a cap resultat en la vida sense posar-hi cap esforç per una mena d'atzar fantàstic i miraculós. " (pàg. 97).

"Ja en possessió del títol acadèmic – escriu Pla- , la situació de Vicens s'anà visiblement arrodonint. Becari, professor auxiliar a la Universitat, fou nomenat,

joveníssim , professor titular de l'Institut-Escola, de seguida que el seu director, senyor Estalella, hagué construït aquest excel·lent establiment. Mentrestant havia guanyat una càtedra en un Institut de segon ensenyament a Andalusia, que no arribà a ocupar, i després una càtedra a l'Institut de Figueres, de la qual tampoc no prengué possessió. El destí de Vicens s'anava dibuixant amb una claredat perfecta: el professorat (...). Com a vocació, no crec pas que se n'hagués produïda, entre els estudiosos del seu temps, una de més clara i més precisa". (pàg. 98).

La guerra civil esclatà el 18 de juliol de 1936 i Jaume Vicens Vives es casà el mes d'agost de 1937 amb Roser Rahola i d'Espona , que havia estat deixeble de Vicens a la Universitat. Josep Pla diu que "no fou pas un matrimoni d'interessos; fou un matrimoni d'amor que es produí en moments difícilíssims (pàg. 98) (...) "Els primers anys del matrimoni foren d'una gran duresa i positivament complicats. Ens trobem davant d'una parella típicament intel·lectual que es troba en la urgent i imperiosa necessitat de guanyar-se la vida. Els temps no són pas favorables. La guerra ha produït un enorme desballestament en tots els sentits. La vida intel·lectual ha esdevingut una misèria."(pàg. 99).

Després d'anys de coneixença mútua entre Pla i Vicens, l'escriptor va anotar en el seu diari el 25 d'abril de 1958: " La seva muller sempre calla, no diu mai res, riu, no deixa perdre un mot de la conversa. És gairebé segur que el seu marit no té cap misteri per a ella. És un matrimoni que funciona perfectament. Entre ells no hi ha cap ombra, cap ironia –cosa rara. Quan Vicens presenta la seva habilitat matisada de candor, la seva muller està especialment satisfeta". ("Notes per a Sílvia". O.C. número 26 pàg.).

"Vicens tingué molts saludats i coneguts, ara, de confidents crec que en tingué pocs. Potser cap. L'únic autèntic confident fou la seva senyora, cosa que no sol ser, en el país, gaire corrent. Em solia dir: "Amb la gent, de vegades m'equivoco; no la conec gaire. En aquest punt, la meva senyora m'ha resolt molts problemes i li estic agraït". " (pàg. 118)

8.- L'expulsió de Vicens de la Universitat

És força sorprenent l'explicació que Pla dona de l'expulsió de Jaume Vicens de la Universitat basada en una mena de naturalisme de la catàstrofe. Tal vegada l'any 1964, en plena dictadura franquista, Pla no volgué entrar en els detalls de l'expulsió i va escriure: “Però la guerra s’acaba, i llavors Vicens per una simple raó geogràfica –per la situació que tingué el seu cos durant la guerra – es troba sense res. No hi ha més remei: s’ha d’esperar que les passions s’apaivaguin una mica, s’ha de deixar passar el temps” (pàg. 99).

Pla fa un breu esment a “les injustícies sofertes” per Vicens els anys de la postguerra i diu que “ Vicens havia patit molt durant aquests anys “, però la seva versió naturalista és predominant en l'explicació dels fets i escriu: “els anys, naturalment passen, les passions s’esmoreïren més o menys –sempre fins a un cert punt- i Vicens reingressà en la seva vocació professional. Aquest retorn a la vocació no es produí pas fàcilment: tingué les seves dificultats. Se li hagué, però, de fer justícia atesa la seva superioritat. Primer guanyà una càtedra a l’Institut de Baeza (Andalusia), de presència més aviat nominal. Després fou catedràtic de la Universitat de Saragossa per un temps curt i finalment arribà a la Universitat de Barcelona, on de seguida fou un dels professors que provocaren en el seu terreny més interès i foren més remarcats” (pg100).

9.- L'escritura "fluent i eficient" de Vicens segons Pla

Pla escriu: "El que altres persones (escasses) trobaren el l'aprenentatge del periodisme, en el treball de galeres dels diaris, Vicens ho aprengué en els encàrrecs editorials. Aquest aprenentatge duríssim, provocat per la necessitat de decidir la utilització dels adjectius sobre la marxa, exigida pel compliment dels contractes, el portà a ser un escriptor eficaç. Encertar l'adjectivació és difícil perquè implica haver-se fet càrrec d'un complex molt vast. Suposar que l'adjectivació de Vicens en aquest període és indefectible seria potser dir massa, el que no té dubte és que aquests esforços li donaren una virtualitat de ploma llisquent i positiva, com potser ningú tingué ací, en el seu temps i en la matèria de què ara es tracta. Fou un treball que perfeccionà la seva naturalesa d'escriptor, naturalesa de que disposà des que tingué accés a la consciència. Fou a més un treball que a través de la tenacitat, de l'habilitat i de l'enginy el millorà. Esdevingué un universitari de ploma fluent i eficient – producte que no sol sovintejar." (pàg. 99-100)

Josep Fontana, deixeble destacat de Vicens, va poder salvar de la destrucció un gran nombre de manuscrits de Vicens no publicats del fons de la vella Editorial Gallart, on hi havia els textos d'una sèrie d'obres de divulgació que no es van arribar a publicar. Fontana es va adonar com de durs varen ser per a Vicens i la seva família la lluita per la supervivència imposada per la repressió franquista. Segons Fontana "limitant-me a les pàgines manuscrites, que son indiscutiblement de Vicens, la suma dels originals conservats és de 5.138 quartilles, que, si les reduïm a pàgines mecanografiades, equivalen al menys a 3.800 folis" ("*L'ofici d'historiador*" pàg. 18)

10.- Vicens Vives, l'home vitalista i generós

Quan vaig conèixer Vicens, escriu Pla, "M'impresionà de seguida com un espectacle vital". Aquesta impressió de Pla és corroborada per totes les persones que varen conèixer Vicens. Jonh Elliot diu que " el seu atractiu cap coronat de forma prematura pels cabells blancs, la seva constitució atlètica i el seu magnetisme personal, eren notoris". El president Jordi Pujol ha dit que "la gent es posava dreta quan Vicens entrava en un lloc, o li semblava que ho havia de fer". Emili Giralt ha dir que "quan Vicens entrava en un lloc, no hi entrava, hi irrompia". Elliot remarca que quan va conèixer Vicens li va semblar "molt intel·ligent, fins i tot massa segur de si mateix" i "vaig arribar a apreciar cada cop més la seguretat que tenia en si mateix, el seu optimisme i la seva eufòria encomenadissa". "Es tractava d'un home d'un dinamisme intens, que es menjava el món amb la seva capacitat de treball i de lideratge". "Quan Vicens entrava en escena, havia d'agafar el control de la situació" (...) "Mostrava interès per totes les coses: "fins i tot institucions avorrides com duanes i franquícies prenen vida de sobte, quan Vicens en parlava". (...) "Vicens era un home optimista per naturalesa que fins i tot ratllava la ingenuïtat i que transmetia una gran impressió d'autoritat i vitalitat".

Josep Pla escriu que Vicens "era un home d'una gran activitat perfectament calmosa i equilibrada. Tenia cinc fills. Feia marxar amb una presència directíssima una considerable editorial. Ocupava dues concorregudes càtedres a la Universitat. En una d'aquestes càtedres hi dirigia un vast seminari, amb un grup d'estudiosos - del país i estrangers – molt important. Donava normalment la seva producció històrica i encara feia articles, molt ben girats, per a les revistes qui li'n demanaven, i no pas solament sobre els seus estudis habituals, sinó sovint de la més candent actualitat." (pàg. 115) ("els millors articles que s'han escrit en aquest país entre 1955 i 1960 son de Vicens", pàg. 117).

"Com a professor, era no solament el mestre habitual, sinó que vivia amb els seus deixebles, els aconsellava, els dirigia, s'hi donava. Aquelles nombroses reunions a casa seva (carrer Santaló) amb els seus col·laboradors, els seus

deixebles i alguns espectadors (com jo mateix), quin record m'han deixat de cordialitat viva, d'eficiència pedagògica, d'admirable entregent social! “. (pg115)

Vicens “ no fou mai un gran orador, però en determinats moments fou capaç d'una certa fuga, relacionada amb la idea que té la gent de la irruència empordanesa, que Vicens no tingué, gràcies a Deu. També és evident que, aquesta fuga, la tingué alguna vegada amb la ploma a la mà, sobretot en els seus últims anys”. (pàg. 116). “Donà moltes conferències. En aquest punt fou d'una generositat magnífica. No tingué mai un no per a ningú. De vegades fou sol·licitat per parlar en universitats i mausoleus acadèmics, però al mateix temps donà conferències en llocs inversemblants – en algunes de les quals vaig assistir. Sempre fou un conferenciant ple d'interès i extremament correcte, d'un to personal inconfusible” (pàg.116)

“Jo em demanava davant d'aquell prodigiós espectacle de vitalitat d'on treia el temps per a fer tantes coses i per a fer-les tan bé. En totes les activitats, hi portava el màxim interès. No feia res amb indiferència. Tot l'apassionava” (pàgs.116-117).

“ A Roses, li agradava de passejar-se en una barca amb motor, de remar, de fer exercicis físics, de llevar el ferro de la barca, d'anar al mercat a comprar peix, de parlar amb tothom, de discutir les coses més locals i més petites. A Roses, en definitiva, era el catedràtic. Quina manera tenia de riure's de la solemnitat que li atribuïen. Estava en tot: en els fills, en la família, en les visites, en la història, en l'actualitat política més candent, en la situació econòmica, en les coses de fora, en les il·lusions, els projectes, la feina “. (pàg.117)

“Era sempre afectuós, d'una impecable (impecable (sic)) cortesia, totalment desproveït de pintoresquisme, sense res acusadament personal, un ciutadà – de ciutat- perfecte. Parlava amb tothom, escoltava tothom, sempre feia favors, no tenia cap mania ni cap allunyament, ni el mínim convencionalisme. Això sí: quan arribava la feina tot passava a segon terme davant l'ofici. De vegades estava fatigat i li hauria agradat de dormir un parell d'horetes o l'hauria

apassionat de fer el que li agradava més: anar amb una barca al cap de Norfeu o a Cadaqués. Res. Tot quedava al marge: el primer de tot era l'ofici" (pg117)

"Seria curiós de parlar del catolicisme de Vicens. Era un catòlic sincer, no gens formalista, sense la més lleu ombra d'arribisme: un cristià autèntic" (pg117)

(...) "En fi, no vaig mai comprendre com administrava el seu temps ni com s'ho feia per a donar tant rendiment. Davant meu, aquest engavanyament de la feina no li produí mai cap moment de mal humor ni de displicència. Tenia molta fe en la seva constitució física, en el seu atletisme, en la seva agilitat esportiva. Quan sobre aquella constitució se li emblanquiren prematurament els cabells, el tipus se li tornà interessant. Sobre el blanc dels cabell, el seus ulls, d'un daurat fosc, plens de vida, de curiositat i de presència, esdevingueren un dels seus elements decisius. El tipus, el vestia molt bé: de vegades, només, fou una mica exagerat de jerseis" (pàg.118).

"Però, és clar, hauria estat un miracle si el treball que portava a cap Vicens no li hagués produït els moments de cansament indefectibles"(pg118)

Pla descriu el sopar de Joan Corominas amb Vicens, l'admiració d'aquest envers el filòleg i la seva feina a Xicago, així com per la seva estatura física i corpulència. Pla es va adonar de la fascinació de Vicens sobre la salut física de Corominas i es va preguntar "si realment Vicens era tant fort com ens pensàvem". Pla no hi va atinar-hi més, fins a la prematura mort de Vicens.

"Quan vaig veure que la seva remarcable activitat, que en les ratlles anteriors he tractat, tan pobrement, de descriure, anava acompanyada d'un augment cada dia més voluminós de la seva presència en el país, vaig comprendre que Vicens entrava en una etapa decisiva de la seva vida." (Vicens refusa la oferta per anar a ensenyar als Estats Units). (...) "La figura de Vicens havia ultrapassat els estrictes límits universitaris, la seva precisa personalitat intel·lectual, per iniciar una presència de significació pública general, que els últims cinc anys de la seva vida no féu més que créixer" (pàg.119).

Pla destaca que Vicens va impactar en la opinió pública dels anys 1955-60 perquè va donar als problemes econòmics tota la importància que aleshores tenien; perquè va renunciar a tota nostàlgia respecte a un passat millor; perquè va defugir el pessimisme del moment i perquè no va fer res per desdir la imatge que la gent tenia d'ell com un home faltat de malícia i d'una simplicitat excessiva. “Més aviat accentuà la seva aparença de simplicitat i ho feu d'una manera tan natural, que aquesta consideració li donà una gran llibertat de moviments davant una opinió enormement fragmentada, totalment desorientada i absolutament desfeta” (pàg. 121).

“Vicens renuncià de seguida a trencar una mentalitat que havia arribat a convertir el pessimisme en autèntic granit. Observà així mateix que se li acostava la joventut amb tot el misteri, sovint informulat, que aquesta etapa comporta i a més una joventut afectada per les etapes postbèl·liques” (pàg.121).

(...) “Aquells joves, per altra part, tingueren ocasió de sortir per la frontera, i la visió que portaren d'aquests primers contactes els acostà encara més al lèxic i a les preocupacions de Vicens. Fou la immensa prosperitat de l'Europa de postguerra el que els posà davant de la immensa ficció implantada tan perfectament” (pàg.122).

“Cronològicament, aquest fou, potser, el primer contacte (el de la joventut). Després es produí el d'altres grups, grups que obeïen a un estat de fragmentació típic de l'ambient del país. Vicens parlava el lèxic de l'època, endevinava pràcticament el seu pensament. S'havien d'entendre indefectiblement”. “Aquests grups eren de diverses tendències, que pel fet de ser puraments verbals eren d'acostament difícil.” (...) “tot semblava existir per augmentar el descoratjament. Així i tot, no el vaig veure mai descoratjat ni dominat en aquest aspecte per cap forma de fatiga. Tenia fe en el país i aquesta fe dominava tota la seva activitat.” (pàg.122).

(...) “Vicens inspirava una confiança creixent. Aquesta confiança agafà cada dia més extensió. El seu sentit de responsabilitat, de precisió, la seva tendència a

caminar sempre cap al concret, foren elements principalíssims, d'aquest procés – com ho foren (encara que aquestes coses semblin secundàries) la seva admirable constitució física, la seva elegància personal, la seva presentació impel·lent, plena de coratge calmós, perfectament deliberat però cert.” (pàg. 122).

“Un dels aspectes més extraordinaris de la seva personalitat –almenys al meu modest entendre- és que no el vaig veure mai donat a qualsevol forma de demagògia, fins a aquelles formes mínimes i habituals d'aquesta classe d'activitats. Més aviat fou un home de moderació, de composició, de no donar-se gaire – si era possible gens—a l'arrauxament. Aquest és potser el matís que demostra fins a quin punt havia madurat, entre 1955 i 1960, el seu esperit” (pàg.123).

“No era pas un home que es pogués satisfer en el passat que havia ocasionat aquell panorama tristíssim. Aquell passat, l'havia judicat moltes vegades exactament. Si hagués cregut que es podia repetir, s'hauria tancat –com m'havia dit tantes vegades- en el seu món tan estimat, potser tan enyorat, dels documents de l'Arxiu. Estava segur que la situació present contenia elements per a edificar un futur absolutament diferent d'aquells anys fatídics. N'estava convençut. I per això treballava. El que li feia més horror eren les caigudes en les formes zoològiques de salvatgeria de classes o de la passió política. Treballava per eliminar-ne les causes i evitar que es tornessin a repetir” (pàg.123).

“No tenia cap condició per a la política de campanar, irrisòria i petita. En la seva actuació hi havia sempre el moralista, l'home de pensament. Només heu de rellegir els articles que escriví en els seus últims anys i ho veureu de seguida. Articles magnífics, que només es poden comparar amb els millors articles del senyor Maragall, exactament.”(pàgs. 123-124).

“En tota aquesta actuació, el pensament és el factor decisiu. En tota aquesta actuació hi ha elements susceptibles per a establir diàlegs amb molta diversitat

de posicions i d'esperits. El moment exigia aquest sentit, i aquest és precisament el que tingué el nostre amic.” (pg124)

Vicens “treballà (el moment històric) amb una tenacitat i un entusiasme admirables – i sempre donant, de portes enfora, la sensació que no feia res, eliminant tota forma de fatiga o de dolorisme”.

.. “La quantitat de persones per les quals Vicens fou un home inoblidable és grandíssima” (pg124) “La seva mort ha estat la més devastadora que el país ha sofert en els anys que anem, mediocrement, vivint “ (pàg.125).

11.- El coneixement recíproc i l'epistolari entre Vicens i Pla

Josep Pla i Jaume Vicens coincideixen cap a l'any 1950 a la revista *Destino*. Pla ja havia parlat de Vicens a l'any 1944 a *Diario de Barcelona* quan va recensionar un llibre d'història en el que va col·laborar Vicens: “*Barcelona a través de los tiempos*”. En aquesta recensió en castellà de l'any 1944 Pla ja destacava que “aquesta escola d'historiadors que algun dia s'anomenarà barcelonesa” (...) “sembla tenir l'afany (el pruit) d'equilibrar l'erudició i el sentit humanista de la vida”.

Vicens, que havia estat expulsat de la Universitat el 1939 i hi retornà el 1948 va iniciar aquest mateix any 1948 la seva col·laboració amb *Destino* en una secció de nom “*Cultura y erudición*”. Els articles a *Destino* palesen una evolució a deixar enrera l'erudició i a ampliar-se progressivament en el redreçament polític d'una Catalunya sotmesa al règim franquista. Pla segueix aquesta evolució i diu que “la seva vasta penetració social el portà (a Vicens) a escriure els millors articles que s'escriviren en el país entre 1955 i 1960. Vicens recomana a Pla que escrigui sobre llibres de cuina amb la voluntat de fer país a partir de la coneixença de la cuina catalana que tenia Pla.

Pla, a mesura que coneix Vicens personalment i a través de les seves obres constata que no és limita només a l'adopció dels nous mètodes historiogràfics que ha reconegut al congrés de ciències històriques de Paris el 1950, sinó

sobretot copsa el gir de l'obra de Vicens de la monografia a la síntesi, una decisiva virada en la seva especialitat acadèmica que es fa realitat sobretot a l'"*Aproximación a la Historia de España*" (1952) i a "*Noticia de Catalunya*" (1954) un llibre on hi ha la petjada de les converses de Vicens amb Pla.

Pla valora molt en Vicens la virada de l'especialitat acadèmica des de la història del segle XV cap a la història contemporània, cap a la història recent, que és on es troben les claus per explicar la tragèdia col·lectiva viscuda i, més important, els ensenyaments per superar-la.

En aquesta nova orientació de la història inseparable de la política Vicens vol que Pla hi tingui un paper. Vicens vol aprofitar el coneixement i el judici de Pla de la història d'aquells anys. Això, segons J. M. Muñoz, Vicens ho farà almenys en tres direccions:

- Convidant Pla a reeditar les biografies de Prat de la Riba, de Cambó, de Macià i de Companys a la sèrie "*Biografies Catalanes*" a Editorial Teide. Això no es va produir.

- Animant Pla a reeditar els seus assaigs sobre catalanisme i burgesia publicats a la "*Revista de Catalunya*" després del cop d'Estat de Primo de Rivera.

- Encoratjant-lo a reeditar els seus articles sobre França escrits en el període d'entreguerres, per tal d'explicar "perquè el fenomen històric França, és un fenomen reeixit".

A partir de la coneixença mútua el 1950 l'amistat entre Pla i Vicens es consolida i ne's una mostra viva l'epistolari entre ells dos.

Epistolari.- Des de l'any 1952 a l'any 1960, Jaume Vicens va escriure a Josep Pla 25 cartes i Pla a Vicens, 14 cartes. A l'epistolari s'hi conserven, a més, 6 postals i un telegrama.

La primera carta es de Pla a Vicens, de data agost de 1952. La censura franquista reté l'edició del llibre de Pla: "*Girona, un llibre de records*", i Pla demana ajut a Vicens perquè intercedeixi davant de Florentino Pérez Embid, nomenat Director General de Informació en la remodelació ministerial de 1951. Vicens aconsegueix que s'autoritzi la publicació del llibre de Pla sobre Girona.

En l'epistolari hi ha diverses cartes entre els dos amics al voltant de les gestions que ha de fer Vicens, a demanda de Pla, a fi que la censura no retingui els seus llibres. El maig de 1953, Pla escriu a Vicens: "No faig res més que demanar-vos coses. És una pena. Aquest allau de favors són els més difícils d'obtenir, per què gasten. Ho sé perfectament. Però jo no sé pas com sortir-me'n. (...) La meva situació econòmica empitjora i si no puc publicar aquests llibres serà fatal. (...). Fa uns dos mesos que no sé res d'en Vergés. No sé pas el que passa. He quedat sense temes i sense quartos". Vicens, després de fer diverses gestions, contesta: "Us envio una lletra del secretari particular de Pérez Embid per la qual veureu que han procurat complaure'ns. L'obra està aprovada; no em diuen, però si hi ha fet supressions. Em doldria molt."

Una altra conjunt de cartes està relacionat amb les iniciatives per editar una revista en català i sobre l'actitud de la censura envers les manifestacions culturals catalanes. En relació al projecte d'editar una revista en català, Pla vol que totes les iniciatives s'apleguin al voltant de Vicens. " Si Vicens es troba en condicions úniques per aconseguir una revista, crec que tots ens em de posar darrera d'ell. Vicens és un home d'una intel·ligència i una qualitat moral excepcionals en aquest país. Estic molt content de saber que establiran un contacte i encara n'estaré més de saber que s'han entès", escriu Pla a l'editor Cruzet.

El mes de desembre de 1952 Vicens escriu a Pla i li demana que per poder jugar el paper d'interlocutor amb Madrid, cal que Pla escrigui algun article a favor seu. " (A Madrid) hauré de parlar i actuar. Em calen parers, dates, fets i lletres de presentació, potser. Vós em podeu orientar, no en dubteu. Encara que el meu fí principal no sigui la revista de la qual hem parlat tant, es evident

que cal desenvolupar i mimar l'esperit pro català que hi pugui haver en aquelles latituds. En aquest aspecte potser seria convenient que féssiu aquell article que em vàreu prometre aquest estiu. (...) Ja sabeu que no tinc cap ganes de sortir als diaris i menys com a *vedette*. Però potser caldria donar-me davant els madrilenys certa representació eficaç, i no solament des d'un punt de vista científic, en el qual ja tinc guanyats els meus punts. Perdoneu aquesta escomesa directe. No tinc cap mena d'ambició, més que la de servir al meu país en tot quan pugui apartar-lo de les turbacions revolucionàries i endegar-lo pel camí de la intel·ligència. Si surto dels meus arxius, llibres i redós familiar serà, simplement, perquè ja es hora de tornar al lloc les coses essencials, somogudes per la guerra, i que cal novament apuntalar”.

El mes de gener de 1953, Pla va publicar a la seva secció habitual de *Destino* dos articles sobre les idees i els projectes de Vicens, i pocs dies després aquest li expressà la seva gratitud: “Encara que a la meva modèstia, com sabeu, repugnin els elogis, no puc menys d'acceptar la part de responsabilitat que em carregueu sobre les espatlles. Una responsabilitat orientada, certament, no ja cap al camí de l'anomenada vulgarment política, sinó cap a la preparació de l'ambient cultural que faci possible una nova realització – i esperem que més assenyada – de la vida política de la nostra terra”. Per tal d'unir esforços, Vicens proposà a Pla d'afegir a la sol·licitud de permís per a la revista la seva signatura a les de Riba, Rubió i d'ell mateix. Tots aquests intents, però, van fracassar i, malgrat les continues demandes davant els successius directors generals, l'anhelada revista va fer-se esperar fins al final de la dècada dels cinquanta, quan es publica *Serra d'Or* sota l'aixopluc de l'Abadia de Montserrat.

Cristina Gatell i Glòria Soler, en un interessant i documentat article publicat a la revista *L'Avenç* número 358 del juny del 2010 – que he seguit en aquesta Nota de Treball - titulat “*Jaume Vicens i Josep Pla, Polítics*”, remarquen que “ si be els contactes amb la censura i les gestions per aconseguir una més gran permisivitat envers les manifestacions culturals catalanes ocupen un gruix important de la correspondència, no hi ha dubte que el principal nucli d'interès de la relació Pla-Vicens va ser la política. De fet hi ha poques cartes en què des

del vessant informatiu o des de l'opinió crítica aquest element no hi sigui present" (Avenç, pàg. 44).

Cristina Gatell i Glòria Soler recorden que en iniciar-se el contacte entre Vicens i Pla – els dos autors es varen conèixer a la revista Destino a la dècada dels quaranta, però la seva relació d'amistat va fructificar a la dècada següent mitjançant moltes hores de conversa – “ambdós gironins presentaven recorreguts i tarannàs força diferents. Pla era un home profundament polític que havia exercit com a articulista des dels anys vint i coneixia bé els fils de la política anterior a la guerra. Vicens, tretze anys més jove que Pla, no comptava amb un bagatge similar. “ (...) “Fou el seu compromís com a historiador i les circumstàncies polítiques del franquisme les que van desvetllar-li una clara consciència i una ferma vocació política”. Pla deia que Vicens va començar essent molt ingenu en política i que ell va inculcar-li “ una certa malícia política”. El Vicens polític es va anar forjant al llarg de la dècada dels cinquanta i Pla hi va jugar un paper de primer ordre.

Jaume Vicens, doncs, tan sols començava a interessar-se per les intrigues de la política, quan Josep Pla – en paraules del mateix Vicens – “ja coneixia bé el panyo”. “No es d'estranyar – escriuen Gatell i Soler - que l'expert observador i agut analista dels afers polítics que era Pla exercís un veritable mestratge en l'historiador ingenu”, -“l'home tendre i generós que no havia perdut la fe” (com diu Pla). El mateix Vicens li ho reconeixeria. “Tot és estratègia en el mon. Fins i tot la política. D'aquest afer en sabeu un munt i jo soc el vostre deixeble”. Amb el temps l'escriptor va esdevenir el confident fidel, l'informador precís i el conseller polític d'un Vicens que apreciava en gran manera la veterania política del seu amic, tal i com ho va manifestar l'any 1954: “No sabeu com us estic d'agraït per la sinceritat que vàreu tenir amb mi el dia de la nostra darrera entrevista a Palafrugell. No en dubteu que m'ha servit de molt per a veure-hi clar i actuar segons el pla previst. Altrament, hauria caigut en trampes infantívoles”.

Segons Cristina Gatell i Glòria Soler, “El Vicens dels anys 50 se’ns mostra com un coratjós optimista, un home ple d’iniciatives, un creador disposat a intervenir activament en la societat catalana per canviar les seves actituds i posar les bases del redreçament del país després de l’enfonsada de la guerra civil. Ple de projectes, no li mancava ambició i aspirava a despertar la consciència de la conformista burgesia catalana i a actuar d’home pont amb uns hipotètics evolucionistes del franquisme. Per contra, l’autor del *Quadern Gris* havia accentuat la seva imatge d’empordanès rústic i solitari i el seu caràcter càustic i sorneguer. Era notablement malfiat i mostrava un cert escepticisme davant les expectatives del seu apassionat interlocutor, tanmateix, no havia perdut ni un bri del seu vell interès per la política.” (L’Avenç, núm. 358, pàg. 41).

A l’Estat espanyol es va produir un significatiu canvi en el govern de Franco el 1951 amb l’entrada dels anomenats “tecnòcrates” i membres de l’Opus Dei; es va signar el Concordat amb el Vaticà i els pactes amb els Estats Units l’any 1953; i, tot plegat, va encetar tota mena de rumors i esperances d’una evolució del règim cap a una certa obertura cultural, de l’economia i, fins i tot de la política. Gatell i Soler diuen que “la correspondència entre els anys 1953 i 1955 palesa un cert nerviosisme davant les tensions polítiques internes – “el temporal”, en expressió marítima molt del gust de Vicens – que sacsejaven el franquisme. Pla i Vicens coincideixen a contemplar la restauració monàrquica com la més plausible i menys traumàtica evolució del franquisme a curt termini”. Vicens proposa que Pla escrigui un llibre sobre Alfons XIII a l’editorial Teide segons insistència del seu cunyat i soci a l’editorial, Frederic Rahola. Vicens escriu a Pla: “ Es tractaria de presentar la monarquia com un *realliment* (encara que aquest no fos precisament el criteri d’Alfons XIII)”. El llibre no es va dur a terme.

En els anys 1956 al 1958 l’epistolari entre Vicens i Pla esdevé menys intens. L’escriptor era sovint de viatge pel Pròxim Orient, Portugal, el continent americà, el País Basc o Galícia, i seguia comunicant-se amb Vicens, però no amb tanta freqüència. L’agost de 1957 Pla retorna a Catalunya i contacte amb Vicens perquè vol tenir un canvi de parers sobre els canvis ministerials de 1957 que posen Carrero Blanco al front del govern. En aquest govern hi ha

tres catalans a Madrid: Pere Gual Villalbí, ministre sense cartera; López Rodó, nou secretari general tècnic de la Presidència; i Joan Sardà i Dexeus al cap del Servei d'Estudis del Banc d'Espanya. Segons Gatell i Soler, “ Per a Pla, això comportava la fi del cicle falangista en el poder i l'inici del nou model tecnocràtic, que conduiria al Pla d'estabilització de 1959. Alhora, però, això podia comportar l'aplaçament *sine die* de la successió de Franco i de la possibilitat de la restauració monàrquica”.

12.- Vicens, Pla i el President Tarradellas

Jaume Vicens va conèixer Josep Tarradellas l'agost de 1950 a través del seu cunyat Frederic Rahola, que havia estat secretari de Tarradellas al departament de Governació durant la guerra civil. Cap a la tardor de 1957 Tarradellas va demanar entrevistar-se amb Vicens, amb “la voluntat de conèixer el seu pensament”. Dificultats diverses no varen fer possible aquesta entrevista, segons que sembla, fins al 14 de novembre de 1959 a París, a l'hotel on s'estatjava el matrimoni Vicens. Les tres hores de durada de l'entrevista a Tarradellas se li varen fer curtes: “tant sols vàrem poder esbossar els problemes –diu Tarradellas-, actituds, solucions, que tant ell com jo mateix no podem oblidar”.

Pel que fa a Josep Pla, aquest coneixia Josep Tarradellas des de l'any 1921 i simpatitzava amb ell a títol personal, per haver fet el servei militar amb el seu germà Pere Pla a Melilla i haver-los visitat allà.

Després del servei militar, Pere Pla va continuar en contacte amb Josep Tarradellas i estava informat que el 1954 Josep Tarradellas va ser nomenat president de la Generalitat a l'exili. Josep Pla, que havia estat extraordinàriament crític amb els dirigents republicans catalans i espanyols, va mostrar interès el 1955 en trobar personalment Tarradellas.

Qui va acompanyar Josep Pla a París pel seu encontre amb el President Tarradellas fou Manuel Ortínez, que tractava Pla habitualment a Palafrugell des de 1943 pel fet d'estar casat amb la filla d'una família de la localitat i desplaçar-

s'hi molt sovint els caps de setmana. Manuel Ortínez ocupava la direcció del Consorci d'Industrials Cotoners (CITA), entitat que discretament aportaria a través d'Ortínez una col·laboració econòmica a la presidència de la Generalitat a l'exili. El 1955 hom creia que el franquisme no podia durar massa temps més. Ortínez va conèixer el president Tarradellas en aquest viatge amb Josep Pla a París el 1955.

Segons les “*Memòries*” de Manuel Ortínez, “Josep Pla va sortir tan admirat com jo mateix de la conversa.(...) Després em va comentar la seva sorpresa sobre la “maduració” de Tarradellas en comparació amb l’actuació que recordava durant la República. Com a bon empordanès, Pla era un exaltat i sostenia que Tarradellas havia comes tremendes atzagaiades, tot afegint, però, que l'exemple de França viscut dia a dia, l'havia fet evolucionar”. L'escriptor va acceptar plenament la vàlua del president Tarradellas arran d'aquesta trobada. Va quedar admirat pel personatge.

Vicens, i més encara Pla, van trobar-se amb el president Tarradellas en altres ocasions i va ser entre 1959 i 1960 quan es va concretar una acció conjunta. El mes de gener de 1960 Josep Pla, després d'entrevistar-se més de vint-i-dues hores al llarg de tres dies amb el president Tarradellas, va redactar un llarg report polític a petició de Vicens que volia conèixer de la mà de l'amic i confident les posicions i intencions del President. Cristina Gatell i Glòria Soler assenyalen que en aquest escrit confidencial i secret, Pla esmenta, en un primer punt, la voluntat de Sr. Albert (Tarradellas) de col·laborar amb el Sr. Born (Vicens) per tal de constituir el *noyau* de l'equip. El Sr. Albert sentia pel Sr. Born tres formes d'admiració: “ primer, com a historiador, i concretament per haver-li descobert que Catalunya és un país de pactes i delegacions; segon, com a home capaç de treballar en equip, això és, per haver fet escola; tercer, com a polític imposat de la necessitat d'acabar la situació actual amb els menors estralls possibles- i d'ésser possible, sense cap estrall.”

Enric Vila en el seu magnífic llibre “*El nostre heroi Josep Pla*”, A Contravent, 2009, analitza les pàgines 28 a 32 aquest plantejament polític.

Els tres homes coincidien en la necessitat de superar els radicalismes de la guerra civil i de crear un nou marc d'entesa, perquè, en paraules de Tarradellas, "a la caiguda de la dictadura franquista no es produí una explosió nacionalista i obrerista". Per al president de la Generalitat, Vicens esdevindria l'home clau en l'articulació d'un projecte alternatiu al franquisme: disposava d'una xarxa de complicitats que incloïa els nuclis de la resistència moderada – des dels sectors cristians fins als socialistes -, exercia una certa influència sobre les noves generacions de la burgesia a través del recentment creat Cercle d'Economia, i tenia contactes a Madrid. A més, no estava compromès amb cap partit polític – Tarradellas volia el contacte amb "persones, homes particulars: no homes reminiscents d'algun carnet polític, sinó homes nets i pelats" – defensava una política de pacte entre diferents sectors socials, i, en aquest direcció àdhuc havia esbossat un programa polític ("*Aliança pel Redreç de Catalunya*").

Al seu torn, Pla certificava amb ironia la posició conservadora de Tarradellas –“ el to general del Sr. Albert es mantingué en una línia d'un conservadurisme molt superior al que jo defenso “- i la seva evolució ideològica d'ençà la guerra civil: “Vaig anar a la conversació amb el Sr. Albert convençut que em trobaria amb un polític habitual de l'Esquerra, malejat, a més a més, per l'exili. Em vaig equivocar. Vaig trobar-me amb un polític com pocs n'he conegut en la història que hem viscut: un home clar, coherent, bon conservador, sense brillantina, caut, astut, intel·ligent, prudent i valent, format per una navegació difícil i llarga. Tot això fa que la mentalitat del Sr. Albert es trobi molt més acostada a la de la gent de l'interior que a la del exili, i és per això que l'aprofitament de la seva experiència és –al meu modest entendre- indispensable”.

Les cartes entre Rahola i Tarradellas i entre Pla i Tarradellas donen compte d'altres entrevistes posteriors, com la del 20 de març de 1960, amb assistència de Frederic Rahola, Manuel Ortínez i Josep Pla, i sense Jaume Vicens, que ja es trobava greument malalt. Pla va escriure unes notes en les quals sota la paraula "Equip" hi figuraven els següents noms: "Tarradellas: aportació (relativa) Confederació; Organització política: Ortínez: aportació (relativa) burgesia industrial; Vicens: aportació (relativa) interessos clericals; Sardà:

qüestions econòmiques”. Hom estima que la vinculació de Vicens als interessos clericals devia estar motivada per les seves bones relacions amb l’abat de Montserrat, Aureli Maria Escarré, amb els integrants de l’Acadèmia de la Llengua Catalana de les Congregacions Marianes, i amb la gent del CC (Crist i Catalunya) – amb qui estava vinculat Jordi Pujol-, entre altres. L’acompanyament de la paraula “Confederació” al nom de Tarradellas fa referència als contactes que el president mantenia amb els sectors moderats de la CNT a l’exili. (Gatell- Soler, pàg. 47).

Vicens va donar al seu cunyat Rahola conformitat al projecte perfilat el 20 de març de 1960, si be el mes de maig era ingressat a una clínica de Lió greument malalt, fet que va ser irreversible.

La darrera carta de Vicens a Pla es de data 15 d’abril de 1960, poc abans de morir el 28 de juny. Vicens fa una llarga reflexió sobre la seva malaltia –“la simfonia més desagradable que em fan escoltar”-; sobre les coses d’Espanya i Catalunya –“continuo creient que, malgrat els signes externs, l’hora de les decisions s’apropa”-, i també sobre l’amistat. Després de tants anys de complicitat, que Vicens viu com una amistat, s’estranya de l’actitud desconfiada de Pla en relació a la seva actitud política i li escriu: “Em va sorprendre el parer que em donà Quintà respecte als vostres dubtes sobre la meva orientació política. Em fa l’efecte que hem parlat prou vegades perquè coneixeu a fons el meu pensament; àdhuc us he deixat llegir textos que només coneixeu vos i jo. Que la gent del carrer tingui dubtes, no em sorprèn gens, perquè cal rodejar-se d’un aire una mica misteriós tant per aprofitar la gent que te contacte amb el govern com encara per evitar que la poli t’engarjoli innecessàriament”.

13.- Sobre l’activitat política de Vicens Vives

Josep M. Muñoz escriu que “si és difícil resseguir l’activitat política de Vicens, tampoc no és fàcil d’ubicar-lo amb precisió en l’espectre polític. Albert Manent ho ha assajat d’aquesta manera: “ o diria que (Vicens) tenia un cert enlluernament per la democràcia cristiana (De Gasperi, Bidault, del 1945) tot i que era alhora un liberal i, potser per la seva extracció humil, molt neguitejat

per la qüestió social”. I Manent explica que Vicens va tenir converses amb Miquel Coll i Alentorn, però que no fructificaren: “tenia massa personalitat per a ingressar-hi com a soldat ras. Hi hauria caigut com un terratrèmol. Segurament la posició que més li esqueia és la d’una certa equidistància de figura cotitzada políticament amb amics, aleshores joves com Benet o Cirici, i de generacions de postguerra. Recordo (Manent) que una vegada (Vicens) va dir: “Qui té els joves, en té prou”.

En tot cas, tal i com destaca el mateix Manent –escriu Muñoz – Vicens, en política com a la Universitat “ necessitava amics o deixebles al costat que l’ajudessin dialècticament, atès que no tenia un pensament polític elaborat del tot, era molt permeable i impressionable, i es deixava endur per la darrera lectura. Era un evolutiu constant i com que volia construir, s’agafava a tot, de vegades massa impetuosament”.

Aquesta personalitat va arribar a desconcertar al mateix Pla que a l’any 1958, el mes d’abril, va escriure (veure “*Notes per a Sílvia*” . O.C. volum 26, pàgina 159) el següent comentari sobre Jaume Vicens, que aquest no coneixia, òbviament: “Home curiós, aquest Vicens, molt desconegut, perquè encara que hagi estat observat, no n’han tret gaire l’entrellat. Posseeix l’art d’esquitllar-se, de nedar i de despistar admirablement. Em seria difícil de dir quines són les seves idees socials i polítiques. Probablement no és més que un empíric l’únic dogma del qual és tenir el vent a l’esquena –un oportunista sistemàtic i complet. Potser ho és de temperament, potser ho és obligat per les animetes que ha de tractar en cada moment. Ara és l’ídol de tothom: dels frares de Montserrat, dels jesuïtes de Sant Cugat, de l’Opus Dei, dels capitalistes (Ripoll), dels socialistes, dels exiliats, dels cristians, dels estrangers antifranquistes. És un polític i l’admiració que sento per ell és positiva”. I Pla afegeix: “Vicens està cansat (avorrit) de fer de professor, de treballar a l’arxiu, de viure entre papers vells. Ha fet una gran carrera d’historiador i ha arribat on ha volgut. És de l’Institut (d’Estudis Catalans). Però ara vol fer una altra classe de carrera, més brillant, més espectacular. La popularitat el fascina. La política. Probablement té ambició. Això no és cap crítica. Tampoc no pretén ser una

afirmació documentable. És una intuïció que conceptuo- per un lleuger coneixement de l'estofa – certíssima”.

El palagrugellenc Jordi Pujol i Cofan evoca una conversa de Pla i Vicens amb un grup de joves de la vila, en què Pla pronosticava una “onada de catalanisme imparable” en acabar-se la dictadura. Vicens, al seu torn, els digué que l'acabament de la dictadura hauria de permetre el redescobriments de Barcelona com a capital de Catalunya, fet que el règim s'obstinava a fer oblidar. I deia també (Vicens) que caldria negociar l'Estatut d'Autonomia amb la Corona, tot jugant la carta que la Generalitat era una institució reial.

D'acord amb el testimoni de Pujol i Cofan “Pla va creure que Vicens podria arribar a ser el President de la Generalitat restaurada”. Un somni- o una ambició – que, d'acord amb el testimoniatge de Pierre Vilar, hauria compartit el mateix Vicens. Josep M. Muñoz diu que Pierre Vilar li va explicar un dia el record d'una conversa a Barcelona en el cotxe de Vicens i acompanyats pel professor de dret Àngel Latorre, Vicens els manifestar la seva il·lusió d'arribar a President de la Generalitat.

Dinou anys més tard de la mort de Vicens, l'any 1979, a “*Notes del capvesprol*” Pla escriu: “Vergés em digué moltes vegades: “Vicens és un gran polític, és l'home que tenim en perspectiva (...). Ara, després de la mort de Franco, si compareu els polítics catalans que han sortit i ocupen les planes dels diaris per la seva ignorància, la seva demagògia i la insanitat pura i simple, si els compareu, deia, amb Jaume Vicens – que perdérem tant jove – la versemblança del pronòstic és acusadíssima”.

Josep Pla, als 77 anys, a “*Darrers Escrits*” encara mantenia viva la memòria, plena de sincera nostàlgia de la seva relació amb Vicens: “Ah, Vicens! Us he fet perdre moltes estones, però el record que m'heu deixat és permanent”.

III.- “EL DEBAT SOBRE LA “NOVA HISTÒRIA”: UNA GÈNESI.

1- La polèmica entre Rovira i Virgili i Jaume Vicens i la crítica de Vicens Vives a Ferran Soldevila, abans de la guerra civil.

Com recorda amb encert Josep M Muñoz, l'any 1907 es va crear una secció d'història a l'Institut d'Estudis Catalans amb la finalitat de fer investigació històrica basada en dades reals que permetessin satisfer la demanda social al voltant del que ens ha passat als catalans al llarg dels segles.

A l'Institut es va formar una excel·lent escola historiogràfica catalana encapçalada per Antoni Rubió i Lluch i que va tenir deixebles de la categoria de Ferran Valls Taberner, Ferran Soldevila, Jordi Rubió i Balaguer i Pere Bosch i Gimpera.

L'any 1922 Antoni Rovira i Virgili publica *Història Nacional de Catalunya*. A l'any 1934-35 Ferran Soldevila publica *Història de Catalunya*. L'any 1935 Vicens Vives publica *La política de Ferran II durant la guerra remensa*, una part del que serà la seva tesi doctoral de 1936 *Ferran II i la ciutat de Barcelona. 1479-1516*.

El dia 7 d'agost de 1935 Rovira i Virgili publica l'article “*La joventut intel·lectual catalana*” i critica durament als “estudiosos i investigadors que fan treballs històrics com si fessin l'autòpsia d'un cadàver, sense adonar-se que la història nacional és un cos viu i bategant. (...) La veritable finalitat de la història és explicar el present (...) Més que un criteri objectiu (els joves historiadors) mostren una prevenció contra el punt de mira nacional en la història”.

En relació a Vicens Vives i al seu treball sobre el Rei catòlic, Rovira i Virgili critica que “ no mostra sensibilitat catalanesca. ¿I és que això el fa ésser més lúcid com historiador? Al contrari: els fons polític i crític del seu treball (es refereix a Vicens) és d'una gran feblesa, d'una parcialitat accentuada i a

estones d'una excessiva ingenuïtat. No arriba a ser exacte en les dades que consigna o retreu”.

Vicens Vives, que aleshores només te vint-i-cinc anys, replica a Rovira i Virgili que “vostè no te capacitat per distribuir patents de catalanitat”; li diu que “jo no soc un poeta fracassat, un diletant: soc un professor universitari, un professional”; li esmena la plana dient que no serveix de res crear una història falsa per amagar la decadència del segle XV i XVI: ” Si he prescindit de l'esperit nacional en analitzar el regnat de Ferran II és perquè a la documentació de l'època no hi ha res que ens revelés un estat de consciència nacional”. Vicens “lamenta la depressió total del segle XV, ja que de no haver estat així ben segur que altres haurien estat els esdevenidors de Catalunya”.

Vicens Vives es conscient que “les circumstàncies especials de la Renaixença catalana que ha fet que en més que cap altre país europeu hagin agafat força aquests historiadors polítics”. Vicens insisteix que per fer be la feina d'historiador cal anar a les fonts documentals directes; cal considerar el mètode dels historiadors estrangers; és imprescindible no fer una història “ideològica (“catalanista”; “nacional”); i, sobretot és necessari fer estudis d'història econòmica i social.

És important remarcar que l'any 1935, abans de la guerra civil i quinze anys abans del contacte de Vicens amb els historiadors estrangers ja té clar el pes de la història econòmica i social.

El mateix any 1935 fa la recensió de la *Historia de Catalunya*, publicada el 1934-1935, de Ferran Soldevila i esmenta que el millor mèrit del llibre és haver sintetitzat els resultats de més de seixanta anys de la història feta pels historiadors renaixentistes i erudits. Ara be, afegeix Vicens, “Soldevila no s'ha limitat a una síntesi qualsevol, sinó que ha volgut teixir aquella que sigui, a més, nacional-nacional quant a la valoració dels fenòmens esdevinguts a Catalunya; i una història nacionalista quan a llur interpretació actual i a les perspectives que ens ofereix”. A més, Vicens Vives creu que “en el llibre de

Soldevila hi ha un decantament excessiu cap a la història política en detriment d'una anàlisi econòmica, social i orgànica”.

En la seva recensió crítica Vicens insisteix que no es pot analitzar al història de Catalunya des del punt de vista nacional ja que és al segle XIX – i no abans - quan neix “la preocupació nacional, el neguiteig per a viure i per triomfar, el dolor dels fracassos i l'esterilitat de les resistències”. A cada moment Soldevila “recorda la discrepància dels fenòmens que estudia, del camí ideal que devia seguir la trajectòria proposada”. La decadència de Catalunya al segle XV respon a un fet geopolític i per tant, diu Vicens, “és una decadència consubstancial a Catalunya i no producte d'opressions o polítiques adverses”.

2.- El doctor Jordi Rubió i Jaume Vicens: una discrepància sobre la decadència en els segles XV i XVI

Per il·lustrar la dificultat d'esbrinar el fons de la polèmica entre Vicens Vives i altres historiadors, posem l'exemple de la discrepància entre el doctor Jordi Rubió i el professor Vicens Vives que ha analitzat Josep M Muñoz a la revista que ell dirigeix, l'Avenç, número 352, desembre de 2009.

És una discrepància que no te a veure ni amb les fonts bibliogràfiques utilitzades ni en el mètode historiogràfic. Vicens utilitza les mateixes fonts i el mateix mètode que el doctor Jordi Rubió i fins i tot és recolza en les anàlisis de Rubió sobre la situació de la cultura al segle XV. Vicens i Rubió coincideixen que Catalunya pateix al segle XV una decadència econòmica, social i política, però difereixen en si, en el mateix segle, hi ha o no també una decadència cultural.

El diumenge 9 de desembre de 1956 –diu Muñoz- a les onze del matí, Vicens Vives llegia el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Aleshores n'era President Ramon d'Abadal i de Vinyals i secretari Martí de Riquer. Vicens n'havia estat elegit membre la tardor del 1954 i entre les renovacions hi hagué el nomenament d'acadèmics de Carles Riba i de Ferran Soldevila.

Quan Vicens va llegir el discurs ja havia publicat, entre altres llibres molt coneguts de la seva especialitat medievalista, les dues grans síntesis: la “*Aproximación a la Historia de España* (1952) i la primera versió de la “*Noticia de Catalunya*” (1954), llibres que havien tingut un gran ressò.

El discurs de Vicens a l'Acadèmia el 1956 fou sobre “ *Cataluña a mediados del siglo XV*” i fet i fet –diu Muñoz- era la traducció castellana del capítol introductori del seu llibre “*Els Trastàmars (segleXV)*”, un volum de la seva “*Biografies catalanes*”, que ell mateix dirigia a l'editorial Teide.

“Vicens –escriu Muñoz- traça (en el discurs) un retrat de la societat catalana del segle XV rosegada per la malura, fruit del declivi demogràfic i la crisi econòmica, fets que alteraren l'estructura del país. Però el que preocupa més (a Vicens) és la manca de resposta davant la crisi”. Vicens creu que “ el país havia perdut l'equilibri social i la fe en l'esdevenidor com a entitat col·lectiva”. Vicens situava en aquest context de crisi “la davallada cultural” que, segons ell, experimentà aleshores el país. Vicens insistia en que no s'havien de buscar les causes d'aquesta decadència en “factors aliens”, com podien ser “l'entronització de la nissaga castellana dels Trastàmars” o “l'ulterior política centralitzadora de la Monarquia Hispànica establerta pels Reis Catòlics”. No, “les arrels de la Decadència es troben en el mateix cos social de Catalunya, corresponen exactament al desequilibri econòmic, social i polític” que va descriure en el seu Discurs a l'Acadèmia.

El doctor Jordi Rubió I Balaguer (1887-1982), figura eminent de la historiografia de la cultura va escoltar el discurs de Vicens, no en va quedar content i després de llegir-lo dues vegades, va escriure una carta a Vicens Vives la mateixa nit del diumenge. Vicens, a l'endemà mateix, el dia 10 va contestar al doctor Rubió. Ho feu contra el seu costum de no escriure a la nit. El doctor Rubió va contestar la carta de Vicens el dia 16 del mateix desembre. I encara va escriure una altre carta a Vicens.

Josep M. Muñoz destaca que aquestes quatre cartes (tres de Rubió i una de Vicens) son remarcables per la intel·ligència i capacitat dels corresponents; per l'afecte mutu que transpiren; per la franquesa de la dura crítica de Rubió a les tesis de Vicens; i, per la proposta de Vicens d'incorporar les dues primeres cartes de Rubió (Vicens no sabia que hi hauria una tercera) al final del llibre de Vicens sobre els Trastàmars que ja era a impremta a punt de sortir al carrer. El doctor Rubió va declinar aquesta oferta de Vicens.

Com s'esdevé en tota excel·lent correspondència, cal llegir-la ja que els resums empetteixen la grandesa dels autors. En síntesi, però, el doctor Rubió fa explícita una discrepància fonamental referida no pas a la decadència econòmica, social i política, sinó a la suposada decadència cultural que destacava Vicens. "Sento haver-li de dir que la seva exposició de la decadència cultural em sembla no prou fonamentada i que peca de generalitat en excés", així com "d'amotllar els fets a una idea prèvia". Aquesta dura crítica de Rubió és especialment rellevant- remarca Muñoz- pel fet que la conclusió de Vicens tenia per base els propis estudis del doctor Rubió sobre la cultura del segle XV. Rubió escriu: "I la conclusió del seu discurs portada al terreny de la cultura, em sembla que peca d'improvitzada i efectista."

Què era, doncs, es pregunta Muñoz, allò que realment separava als dos autors ja que la diferència no eren les fonts bibliogràfiques utilitzades ni el propi mètode historiogràfic?

Hi ha una raó principal de valoració històrica del període històric estudiat, el segle XV, i una altre raó sobre la responsabilitat dels intel·lectuals pel que fa a les repercussions del seu discurs.

"Vostè – escriu Rubió a Vicens – exerceix un mestratge autèntic, ben guanyat i merescut, i potser no s'adona prou. Les seves paraules i actituds tenen una gran influència. Cal que les rumii molt per tant i que, quan judiqui, sobre tot coses essencials o que afecten l'essència d'un pensar tradicional, ho faci en forma que no puguí donar base a una objecció ben fonamentada" (...) "Soc dels homes – escriu Rubió – que ha posat més confiança en vostè i en el seu mèrit

com a creador d'escola i desvetllador de vocacions. Pel mateix, crec que vostè ha de mantenir cada dia més vigilant el seu sentit de responsabilitat”.

Vicens respon que és molt conscient del seu sentit de la responsabilitat i escriu: “Cregui que continuaré més vigilant que mai al peu del canó i que ja que persones com vostè m’atribueixen un paper tant important en la formació de les noves promocions, procuraré fer-me digne dels seus vots”.

Pel que fa a la interpretació de les fonts historiogràfiques, Rubió te “ La impressió que vostè (Vicens) barreja punts de vista que són al seu lloc al segle XVI amb d’altres que no tenen prou vigència a la centúria anterior, al segle XV”. Rubió diu que “vostè a vegades sembla fiar-se massa de la seva intuïció”.

Rubio escriu: “Jo crec, com vostè, que el canvi de dinastia no fou la causa primera de la decadència, però si crec que la pèrdua de la capitalitat i la unió de les dues corones afeblí la fe de molta gent en l’eficàcia de la llengua”.

“De “*defecció de les classes cultes*” (que destaca i critica Vicens) no crec haver-ne parlat mai, diu Rubió. De manca de confiança en la llengua com instrument eficaç, sí; i ho explico, però dins el segle XVI, i deixant al marge l’anterior (segle) “. A més Rubió diu: “cregui, amic meu, el segle XVI és feble en lletres catalanes, però elles no tanquen tota la cultura”. (Hi ha la ciència, la investigació, etc).

Vicens en la seva rèplica a Rubió – a més d’agrair-li de debò els comentaris i consells- escriu: “el que no voldria que cregués és amb una alegre improvisació, ni amb una excessiva generalització, ni encara amb una confiança cega amb les forces de la intuïció. Ben al revés. Des de fa vint-i-cinc anys m’ha preocupat la buidor espiritual de Catalunya en època del Rei Catòlic(...) Des d’aleshores he estat convençut que existia un abisme entre la Catalunya del començament del quatre-cents i la del final”.

Vicens explica que: “ A poc a poc, a mesura que he anat dominant altres camps de l’estructura històrica de Catalunya del segle XV, he deduït un

esquema de treball: l'enfonsada de les diverses manifestacions de la cultura catalana tindrà relació amb l'estimament de la seva riquesa a partir de 1466 (la pintura, l'arquitectura, etc.), mentre que l'eclipsi de les altres manifestacions d'índole més biològica s'escauria per la defecció de les classes minoritàries davant l'onada de revolució i contrarevolució que promogueren les seves idees. Això s'esdevindria aproximadament en 1475, després de la crisi produïda per la pèrdua de Perpinyà i l'estat de guerra civil permanent en què restava el país”.

El doctor Rubió respon a Vicens Vives, el dia 16, que “No discuteixo gens el procés de creixent exasperació partidista de Catalunya al llarg del segle XV, ni tampoc la decadència econòmica, ruïna si vostè vol, del país a causa de la guerra contra Joan II”. Allò que preocupa a Rubió es la visió que Vicens dona de la cultura catalana a les darreries del segle XV. Escriu Rubió: “No puc creure, ni crec, que d'aquella crisi en sortí una Catalunya tan desolada. Això però són apreciacions personals, i no haurien pas motivat la meua carta (la del dia 9). No la vaig escriure amb la finalitat que vostè modifiqués les seves conclusions en el terreny de la vida política i econòmica, sinó perquè em sembla que, sense que fos absolutament indispensable, quan vostè cercava una demostració paral·lela al terreny cultural, la fonamentava en detalls que podien ésser impugnats”. (..) “Cregui que els *humanistes*, en general, ni m'engresquen com a *homes* ni com a *savis*. Eren vanitosos, cúpids i pedants. Però eren un vehicle d'idees i noves fórmules. I no crec que els coneguem prou per a enllestir en una frase llur desorientació o ineficiència”. “Per exemple: què vol dir amb *l'hermetisme de la gent important?* (definició de Vicens). Jo – diu Rubió- no hi veig ni *pànics* ni *recels*. Veig coses com les veiem avui (1956): una cultura castellana invasora cada dia més, perquè des dels Àustries ja no hi ha rei d'Aragó més que al títol, i gent que ha de viure i accepta els fets, i pocs homes heroics. És llàstima, però pocs n'hi hagué. Bé es cert que en caigueren més per la política que no pas defensant la llengua. És humà “.

Rubió: “No nego la Decadència, però jo no m'esforçaria a cercar-ne la causa on, sobretot, hi veig els efectes”.

Vicens en la seva resposta a la primera carta a Rubió (i on és absolutament franc amb el seu propi llibre sobre Ferran II, on hi detecta un fracàs per culpa del seu mètode), ja indica a Rubió que ha canviat de mètode. Ara defensa que: “Abans d’arribar al desengrassament analític d’un afer, hem de plantejar la problemàtica d’aquest afer des de tots els angles possibles, encara que siguin insuficients els elements amb els quals comptem. I si hem de fer recerques pregones, anem de bon antuvi a fer-les en el camp estrictament estructural: demogràfic i econòmic. És possible que el dia de demà rebutgi com a imaginatius i problemàtics (aquests camps). És possible que es torni a fer erudició pura. Però els erudits tindran unes línies a seguir o a combatre i entre tots haurem fet progressar un bon pas a la nostra història”.

3.- La “nova història” segons Vicens Vives. (veure el llibre de Muñoz, pàgines 372 a 375.)

Al gener de 1960 (Vicens va morir el mes de juny) Vicens Vives va publicar un article a *Serra d’Or* (així va iniciar la seva col·laboració amb la revista del monestir de Montserrat, aleshores símbol del catalanisme) amb el títol “*La Nova Història*”.

El darrer article de Vicens, també per a *Serra d’Or* i que resta inèdit, portava per títol: “*Revisionisme i Conformisme Històric*”. En aquest article Vicens responia als atacs envers la seva escola historiogràfica contra la qual “engeguen llurs trets ja que segons diuen comprometen l’estructura ideològica dels catalans i els inhibeix per a plantejar llurs reivindicacions nacionals”.

Vicens insisteix que “sempre m’he considerat com una anella de la cadena que forma l’anomenada escola històrica catalana des dels temps de Capmany i del primer Bofarull”, si bé el “llegat dels predecessors immediats era bastant prim”. Perquè en primer lloc “mancava documentació i, segurament, perquè aquesta manca de base documental era suplida per una historiografia poc o gens professional i, en canvi, molt polititzada”.

Els punts febles de la historiografia catalana fins a l'any 1936 eren, doncs, la manca de documentació, la supervivència de la improvisació romàntica i la migradesa de l'òptica intel·lectual, en el sentit de no professional, no universitària i no basada en el mètode científic. Per a Vicens, com que abans del 1936 no hi havia una història de Catalunya com calia, la tasca dels historiadors no era revisar aquesta història inexistent sinó que es tractava de "fer aquesta història". La tesi doctoral de Vicens sobre Ferran II i el remenses era la primer esglaió en aquesta direcció de "fer la història real" de Catalunya.

A l'article "*La Nova història*", Vicens Vives – diu Josep M Muñoz – començava assenyalant que "un dels esforços més considerables esmerçats durant els darrers vint anys (és a dir, des de 1939) en el camp de la nostra cultura ha correspost a la historiografia".

A Catalunya, de la Renaixença ençà, la història havia estat conreada per una sèrie ininterrompuda d'historiadors, professionals o bé simples aficionats. "Els catalans ens hem delit sempre per conèixer el nostre passat, i, a vegades, amb una exacerbació perillosa". La Renaixença, afegeix, havia creat un "confusionisme entre història i poesia, propi del moviment romàntic", que "provocà una davallada en la qualitat dels nostres estudis historiogràfics".

"Davallada no solament tècnica, sinó encara de concepció general del nostre passat. La idealització dels fets ens portà a una visió irreal del que havia estat la dinàmica històrica de Catalunya. Aparegué així la tendència a contemplar-nos com un poble elegit, ple de bona voluntat, les tares i les ensopegades del qual calia atribuir a la malevolència de les altres nacions fronteres. Història apologètica, d'una banda; història ressentida, de l'altra. Amb aquest fardell d'il·lusions i de prevencions, la nostra historiografia encetà el segle present (el XX) sense que hagués estat orejada per la tramuntanada del positivisme, que en altres països tingué la virtut de deixar l'intel·lecte històric exactament on havia d'estar: entre un escepticisme interpretatiu i un fort arrelament a la neta mecànica dels fets documentals".

Al seu parer, la renovació cultural del noucentisme no afectà – a diferència del que passà en altres camps de la cultura- la historiografia, que no es deslliurà dels condicionants nacionalistes:

“En la renovació dels estudis historiogràfics duta a terme per Antoni Rubió i Lluch i la seva escola, fou impossible de destriar la tècnica erudita d’encuny germànic de la inicial coacció romàntica. Aquesta continuà planant sobre la producció dels nostres més eminents historiadors, algun dels quals arribà a confondre història romàntica amb història nacional. Una tal supervivència mereixeria d’ésser tractada més llargament, perquè creiem que fou un bastó posat a la roda del moviment de la catalanitat durant els trenta anys primers d’aquest segle. Mentre Ors, Carner i Pijoan, i més endavant Riba, López-Picó i Bofill i Mates superaven el romanticisme casolà i plantejaven la nostra cultura en el punt dolç de la realitat intel·lectual, o sia de l’ordre, la mesura i la continuïtat, la història – com la música- marxava pels camins de la fantasia gaudinesca i wagneriana, mostrant-se refractària al canvi de signe i a les exigències del temps. És esparverador que amb aquest bagatge els catalans intentéssim de realitzar una gran política. Però així fou. No cal sorprendre’ns dels resultats”.

En canvi,

“El fet que des de 1930, i amb més força encara des del 1939, la historiografia catalana en el conjunt dels seus homes, i particularment de la seva joventut, s’hagi regirat contra l’empelt romàntica i hagi cercat d’alliberar-se’n, és un fet que palesa la nostra vitalitat i la confiança en el nostre esdevenidor. Cal dir, de bon antuvi, que cap d’ells no ha comès l’errada del seu precursor d’establir un lligam indissoluble entre l’esperit nacional i els resultats de la historiografia romàntica. La història és una ciència dels fets de conjunt del passat de les comunitats socials, no pas una tribuna per a declamacions patriòtiques ni un corriol on es paren paranys dialèctics. Tampoc no és un esquer per a remuntar els ànims dels glaçats d’esperit, ni un foc de pirotècnia per a dissimular carcasses rosegades pels cucs. És una eina mental per a comprendre les accions dels nostres pares, no pas per a jutjar-les ni per a intercalar-les en un

teoria dels coeficients polítics. Que un grup de catalans no tingués la temença d'alliberar de ficcions la nostra història en els moments enterbolits del nostre present, que la declarés definitivament oberta a totes les tècniques i a tots els pensaments, palesa, més que una arrauxada valentia, una responsabilitat conscient dels deures contrets amb la col·lectivitat. Una responsabilitat que potser no ha vist compartida per altres estaments de la terra”.

Per això, Vicens Vives, diu Muñoz, assumia els retrets que des del “catacumbisme” i el “puritanisme catalanistes” li havien estat fets – particularment, l’acusació de “revisioniste”- : “ A mi, personalment, m’afalaga que em diguin revisioniste històric. Això vol dir que marxo amb el meu temps i al mateix ritme que els científics de tot el món”.

Però no s’estava de reconèixer les arrels polítics d’aquesta nova manera de fer història:

“El revisionisme de la nova escola ha estat, doncs, una conseqüència de l’ambient científic internacional. Però no negaríem que també hi ha influït la meditació sobre els darrers esdeveniments de la nostra història, absolutament injustificables segons els cànons de la historiografia romàntica. Ha estat un desig de conèixer per comprendre, de fer endreça. I, contràriament al que alguns de poc lluc encara pensen, aquest revisionisme no ha conduït al desfetisme. Catalunya i els catalans surten magnificats de la prova de foc d’aplicar-los l’òptica científica de la nova escola; gent que ha treballat i maldat molt, i que només ha tingut el greu i perdonable defecte de concebre, predicar i anar a la punta d’innovacions polítiques i socials que no han recolzat ni en la prepotència demogràfica ni en la impossible homogeneïtat social, ni en l’hegemonia financera, ni en la densitat cultural per a dur-les a terme”.

I acabava el seu article amb una crida esperançada: “Deixeu, doncs, que la nova història ens expliqui el que mai no sabíem dels catalans; deixeu que parli dels obrers, dels menestrals i dels capellans pobres; deixeu que vagi on vulgui i que esbatani totes les portes. La història allibera, i la nova història és i serà essencialment alliberadora del nostre esperit”.

4.- L'anàlisi de Josep Pla sobre què es la història i quin valor té en Vicens Vives.

Els apartats que segueixen a continuació procedeixen de l'obra de Pla, "*l'Homenot Jaume Vicens i Vives*" publicat al volum 16 de l'Obra Completa. Les cites indiquen les pàgines d'aquest volum 16. L'apartat 4.3 procedeix del volum 26 de l'Obra Completa: "*Notes per a Sílvia*".

4.1.- Les explicacions de Pla sobre la polèmica de Vicens amb els historiadors "romàntics"

Josep Pla insereix Jaume Vicens en el que ell anomena la tercera generació de la historiografia catalana. Distingeix una primera generació de l'Escola de Barcelona d'historiografia formada per Miret i Sans, Rubió i Lluch, i Massó i Torrents. Una primera generació que va permetre "a Prat de la Riba crear l'Institut d'Estudis". I recorda a Rubió (pare de Jordi Rubió) i a Massó com els creadors del Estudi Universitari.

Segons Pla, la seva generació la constituïren Ramon d'Abadal, Ferran Valls, Nicolau d'Oliver, Duran i Sempere, Martínez Ferrando, i Ferran Soldevila. Fou Vicens Vives qui encapçalà la tercera generació. "Vicens, que es posà de seguida davant de la tercera generació d'historiadors, - escriu Pla - inicià la seva obra amb una juvenil iconoclàstia. És natural que fos així" (pg192). "Però Vicens, en les llargues hores de conversa tingudes amb ell divagant per aquestes terres, i potser per les del Migdia de França, m'havia dit moltes vegades que el que li feia por era que una saturació del sentiment polític més morbós no tirés per terra el que havien fet amb tant de seny i tanta autenticitat les generacions immediatament anteriors. Per això havia tocat el senyal d'alarma i amb la seva iconoclàstia immediata havia tractat de salvar la investigació autèntica."(pàg.103).

Josep Pla coneixia a fons l'agror de la polèmica de Vicens Vives amb Rovira i Virgili i va voler explicar als seus lectors el perquè d'aquesta polèmica sense

perdre l'objectiu que compartia amb Vicens en relació amb la gran qualitat històrica de l'Escola de Barcelona d'historiografia i, per tant, en no desacreditar en un bloc tota la historiografia "catalanista". Pla anota tres factors. En primer lloc, la importància de les hipòtesis de treball que manegen els historiadors i com això els diferencia entre ells; en segon lloc, Pla va establir unes etapes en la trajectòria investigadora de Vicens per diferenciar-ne l'accent; i, en tercer lloc, va destacar la definitiva petjada que en Vicens va deixar el IX Congrés de Ciències Històriques de Paris, el 1950.

Pla remarca que la posició metodològica de Vicens no era pas una posició merament negativa del que de positiu havien deixat les generacions anteriors. Al contrari. El que, però, era incompatible amb la seva posició intel·lectual i historiogràfica, de gran categoria, amb la seva problemàtica, era la utilització del que solen anomenar-se sovint les hipòtesis de treball. En historiografia, les hipòtesis de treball són molt equívocues, sovint no solen ser res més que dissimulats prejudicis, apriorismes més o menys hàbils. El probabilisme de Vicens era l'aproximació a un fet per tractar de comprendre'l en tota la seva complicació i explicar-lo sense cap prejudici, baldament fos ortopèdic. La seva problemàtica no és, doncs, una facilitat, sinó un esforç de rigor permanent. Aquest rigor caracteritza la seva obra entera". (pg104).

En una primera etapa Vicens sosté una historiografia segons unes hipòtesis de treball basades en la geopolítica i els esdeveniments polítics i institucionals. Pla escriu: "Així, doncs, creiem que la primera etapa d'estudis històrics el presenta com un estudiós d'aspecte tradicional, encara que alliberat de tot respecte pel sentimentalisme i absolutament dominat per una estimació dels valors espirituals sobre tots els altres. Creiem que en aquest punt el judici del pare Batllori és perfecte ("Razón y Fé, número de setembre-octubre de 1960)" (pàg. 104).

Pla insisteix que "foren les seves mateixes dificultats de treball que li feren comprendre el gran esforç que els grups immediatament anteriors havien portat a cap. Hauria, però, estat incapaç de valorar el fet, en una època en què en tots

els aspectes no hi ha hagut més que exabruptes personals: ho trobava normal” (pg103).

Pla fonamenta la seva interpretació en el fet que “durant els seus anys d’aprenentatge imperaren ferments de desordre - la primera postguerra- als quals hauria pogut ser sensible. S’estimà més posar-se a la rega de la investigació autèntica i, mantenint una sinceritat personal incommovible, navegar sobre la continuïtat. Amb el pas dels anys, aquesta idea de continuïtat se li va convertir en una obsessió de cada dia, i el gran esforç que dugué a terme per crear al seu voltant un equip d’estudiosos fou portat a cap pensant a donar a l’escola d’historiografia de Barcelona un relleu de cotització com no l’havia tinguda mai. No es pot negar que treballant en aquest sentit obtingué grans resultats”. (pàg.103).

4.2.- De la història institucional i diplomàtica a la història econòmica

El canvi en les hipòtesis de treball que va adoptar Vicens tenen una base personal i científica. Segons Pla: “Foren les dificultats personalment trobades i, diguem-ho clar, les injustícies sofertes en el curs dels anys posteriors a la nostra guerra, que obligaren Vicens a obrir els ulls, a posar en la seva mirada, davant la vida humana, una mica d’ironia. La seva actitud en el curs de la primera etapa, la seva concepció política i diplomàtica de la història, sempre dominada per la superioritat espiritualista, se li quedà a les mans com un cadàver inert. Considerà que havia de reaccionar contra una realitat tan senzilla i en definitiva tan beatífica i donar entrada en les seves idees a d’altres i d’altres elements”. (pàg.104).

“Aquests elements foren diversos, però quedaren sintetitzats en un factor històricament inescamotejable: el factor econòmic. El fet no té el més petit dubte: Vicens dedicà els millors anys de la seva vida d’historiador a crear una escola autèntica d’ història econòmica. És el primer historiador d’aquest país – i en general de tota la Península – que donà al factor econòmic tota l’enorme importància que té. Subratllar la novetat d’aquest fet seria molt poca cosa.

Sobre la novetat hi ha en tot cas la seva autenticitat, que el fa d'una importància decisiva". (pàg. 105).

L'any 1949 Vicens Vives empen un viatge a Itàlia amb el professor de La Torre, per explorar els Arxius relacionats amb la documentació de la Corona d'Aragó sobre els Reis Catòlics. Segons Pla, "en el curs d'aquest viatge (Vicens) tingué la confirmació completa del nou curs que la historiografia europea havia emprès, la preponderància que la història econòmico-social havia agafat a tot el món occidental, posició que els cèlebres "Annales" del professor Lucien Febvre havien adoptat completament. Un any després, en el IX Congrés d'Història de Paris, tingué ocasió de constatar que la unanimitat en aquest sentit, era pràcticament real". (pàg.106).

Pla posa en context la visita de Vicens a París el 1950: "La gent (a Europa) – tothom – havia patit enormement, i el fet havia produït la conseqüència natural: un nou corrent d'idees havia suplantat tot allò que havia fet possible la quantitat de dolor que hom havia sofert". Pla es conscient del "fons de zoologia i de bestialitat que va caracteritzar la darrera gran guerra" (pàg. 105). "Vicens també havia patit molt, i no pas solament a conseqüència de la lluita per la vida que entre 1937 i 1947 havia hagut d'emprendre". (Pla es refereix probablement tant a la "quantitat aclaparadora de literatura d'encàrrec que havia acceptat per necessitat econòmica abans de convertir-se en editor el 1942, com al sofriment derivat de "haver estat, com tothom al país un isolat" sota una "propaganda que ho dominava tot. La propaganda havia creat un credulitat, i com que la credulitat és la base de l'edició, Vicens havia hagut d'escriure sobre geopolítica". (pàg. 106). Tot plegat, diu Pla, fa que "és natural que, en l'ambient del Congrés de París, s'hi trobés perfectament enquadrat i que veiés les coses amb la mateixa claredat que un qualsevol historiador sotmès als grans i indefectibles corrents de l'època" (pg105).

La gran diferència entre la manera de fer història a Europa i a Espanya creà grans tensions a Vicens Vives. Escriu Pla "A quaranta anys – el 1950, data en que el vaig conèixer – està absolutament persuadit que lluitava amb el vent contrari i que, davant, hi tenia una llarga estona de mal camí. El fet, el veié

clarament, i si l'hagué d'acceptar fou amb una adhesió incompleta, és a dir, sense una passiva resignació. El seu lema havia estat sempre:

SUPER ADVERSA AUGERI (Créixer en les dificultats). El que en el seu temperament hi havia d'inconformista li servi per a lluitar contra aquest fet" (pàg. 107).

Pla explica que "en el IX Congrés de París, no hi assistiren pas grans historiadors marxistes; hi assistiren, però, els suficients perquè (Vicens) es fes un perfecte càrrec de dues coses – com m'havia dit amb tanta insistència -; que la nova orientació de la història era la conseqüència lògica de la interpretació materialista de la vida humana, característica dels historiadors comunistes; es feu càrrec a més a més que els esquemes materialistes de la història presentats al Congrés per aquells historiadors eren d'una notòria insuficiència" (pàg.107).

"Vicens s'havia malfiat sempre de les ideologies. La seva primera topada amb els historiadors romàntics, ¿què havia estat si no una radical disconformitat amb una ideologia ? Ni com a home ni com historiador acceptà mai cap ideologia. Els seus elements de comprensió més aviat eren favorables a entendre esquemes d'un altre sentit. Però els esquemes materialistes, els rebutjà per insuficients, secs i sense una qualsevol correspondència amb la vida" (pàg.108).

"Davant de la vida –segueix escrivint Pla -, Vicens fou sempre un optimista. Considerà que en aquest punt no hi havia res escrit i que el pas de l'home sobre la terra no solament era susceptible de sentit positiu, sinó que la història, a pesar de tots els pesars, té un sentit de progrés tot i les contradiccions momentànies. Aquells esquemes (materialistes) li donaren una sensació de regrés, de primarietat inconfundible. S'adonà en definitiva que el nou factor econòmico-social, ja francament acceptat pels historiadors continentals, venia ara a completar, donava la vida que faltava a la vella història político-diplomàtica."(pàg. 108).

“Havia rebutjat per insuficients i limitats els esquemes comunistes de la història, tot i reconèixer que els historiadors d'aquesta tendència havien alleugerit el materialisme de la concepció marxista presentant un Marx menys monolític, voluntarista. La idea de Pierre Vilar, per exemple, és que el mèrit de Marx consistí a mostrar el procés secular de creació recíproca entre economia i història, és a dir, entre matèria i esperit. No. Vicens rebutjà totalment aquest esquema, però és igualment cert que es col·locà en una posició més extrema que la del professor Chabot, que rejuvení la història tradicional político-diplomàtica amb els temes de l'economia” (pàg. 109).

4.3- La manera de Vicens de comprendre la història segons Pla a “Notes per a Sílvia””.

1974. Volum 26 de l'Obra Completa. Pàgines 162 a 165 .(Escrit l'any 1958)

“De vegades, en els seus viatges a Roses, el professor Vicens i Vives, a l'estiu, s'aturava al mas a la tarda. Anàvem a la pineda de la casa, que és un lloc molt silenciós i solitari. Les carreteres començaven de ser concorregudes i perilloses i la pineda li era com un repòs i una distracció. Asseguts a terra, amb un tronc de pi a l'esquena parlàvem llargament”

(Pla)- A mi em sembla – li vaig dir un dia- que entre la història escrita i la història real i vertadera hi ha molta diferència.

(Vicens)- Sí, és clar: la mateixa que hi pot haver, per exemple, entre una malaltia i el llibre de patologia que tracta de descriure-la o, si voleu, la mateixa que hi pot haver entre un moment determinat d'una situació política i el periodista intel·ligent, bon observador, documentat, que tracta d'explicar-la sobre un paper. No us vull parlar de cap novel·la en relació amb la història. Però el fet és segur: molt sovint la història escrita és absolutament contrària a la història real. Intervé en la seva escriptura el fanatisme, la passió, els interessos, inseparables dels homes i de les dones. Aquest és el fet.

(Pla)- D'acord. De tota manera, vostès, els historiadors, vull dir els historiadors d'aquesta època, tracten de convertir la història en una ciència de la naturalesa, com les Matemàtiques, la Física, la Química, etcètera. És possible?

(Vicens)- Què vol que li digui? Ara, els historiadors van als arxius. Llegeixen els textos. En fan fitxes. És important, naturalment. Mai no s'havia sentit dir una

cosa semblant. Durant segles i segles els historiadors han treballat sobre la seva pròpia curiositat. De vegades, aquesta curiositat s'ha projectat sobre els esdeveniments immediats; sovint ha estat projectada sobre fets donats de segona o tercera o quarta mà, vull dir de manera o hiperbòlica o inventada, fictícia. La historiografia moderna és un producte de l'accessió als arxius. Jo m'he passat anys i anys de la meua vida, en els arxius, fent fitxes, tractant de veure el que hi ha a sobre i a sota dels papers.

(Pla)- Sí, d'acord. Els historiadors d'avui han treballat als arxius. Vostè hi ha deixat una gran part de la seva vida. Això és important. Però aquests papers que vostè ha llegit i dels quals ha fet fitxes, ¿quina importància tenen? Són papers provinents de les autoritats, dels reis, de les oficines administratives dels reis i dels magnats. Eren els únics que sabien llegir i escriure. Si les autoritats de dalt de tot no sabien llegir ni escriure, tenien persones que escrivien. I aquests són els papers que s'han escrit. El poble menut, la immensa majoria de la gent, no ha escrit mai res. Han estat pacients, obscurs, aparentment indiferents. En els arxius no hi ha res més que la història externa, la història brillant, fabulosa, aparentment dominada per una certa racionalitat, per una tendència a la planificació – per dir-ho com avui s'anomena. És per això que us voldria demanar a quin moment determinat ha començat la història autèntica.

(Vicens)- En els documents de la història externa hi ha sempre repercussions de la història interna; en la historiografia dels nostres dies són els que interessen. Els altres, no tant, per no dir gens. En la nostra època s'ha posat l'accent històric sobre la part material, sobre l'economia, sobre la manera de viure de la gent. Tothom ha estat més o menys seguidor del materialisme històric de Marx-Engels. Això ha fet que molts historiògrafs hagin cregut que la història pot arribar a ésser una ciència, basada en els mètodes de les ciències de la naturalesa, sotmetent els documents al rigor més extrem, posant la història fora dels humors sempre canviants dels historiadors, de les seves prevencions, dels seus interessos, de les seves fantasies, caminant amb una gran prudència i amb una reserva persistent. Aquesta posició és molt important i els historiadors del meu temps, jo mateix, l'hem seguida. No crec que una cosa semblant s'hagués vist mai. Hem tractat de fer una història separada del sentit del ridícul. Les històries romàntiques són el pur ridícul. Això no vol pas dir

que les històries d'avui hagin dit l'última paraula, ni hagin resolt la totalitat del problema. Sempre he cregut, cada dia ho crec més, que els factors materials no cobreixen la totalitat de la vida humana- ni de bon tros.

(Pla). - És a dir, en la història hi ha un element inaferrable, difícil de concretar, hiperbòlic o misèrrim, voleiadís, sincer o insincer, correcte o incorrecte. Sobre els homes i les dones, s'hi projecta sempre una cosa d'atzar i secret. És per aquesta raó que la història no serà mai una ciència de la naturalesa. La història serà sempre un art, com ho és la medicina. Nosaltres, vós i jo, llegirem sempre Michelet (que no sabia res de res, però que tenia una imaginació i era un escriptor fenomenal) amb una gran prevenció. Ara, Michelet fa resurreccions històriques, quadres d'història que, de vegades, tenen una forma d'exactitud, una reproducció de la vida real, que potser els historiadors d'avui no tenen. La gent llegirà sempre Michelet, com llegirà sempre Saint-Simon. Aquest era d'un partit, era un fanàtic de la noblesa. Michelet era d'un partit oposat, era un democratoide declarat. És igual. Els historiadors que la gent llegeix, els que tenen un gran pes, són aquests.

(Vicens)- ¿Voleu donar entenenent, amb això, que la història que té algun pes és la que es refereix a la resurrecció dels moments il·luministes, a la invenció d'un futur prodigiós que arriba a les entranyes de la gent, que el factor decisiu de la història és el futur de la gent?

(Pla)- Jo no ho sé pas. A mi em sembla que la història és pura i simple llegenda.

(Vicens)- Ho sembla, ho sembla

I així passarem, amb Jaume Vicens, algunes tardes d'estiu. Si eren agradables o desagradables, jo no ho sé pas. En la meua soledat, a mi m'ho semblaven. No crec pas que pogués dir res més”.

4.4.- Continuació “Homenot”. Sobre la manera de fer història en Vicens Vives

“En realitat Vicens donà una preponderància total, en la història, a l'esquema econòmico-social. Fou un gran partidari de la metodologia estadística de la història econòmica (...) L'entrada del factor econòmico-social en l'esquema

tradicional històric donà a Vicens el convenciment que aquesta concepció era la més genèrica, la que implicava la valoració de més elements humans en el procés de la història. (...) Per ell la història era un esquema de la vida, un reflex autèntic de la vida i el reconeixement en el procés històric de la transcendència del factor econòmic-social implicava no pas l'exclusió, sinó la valoració de tots aquests punts de vista. Era el factor més genèric i, per tant, el més comprensiu de tots els altres factors. No crec que en els curs dels seus deu últims anys de la seva vida, que foren els de la seva maduresa, res el portés a modificar aquesta concepció.”(pàgs. 109-110).

“També crec que es demostrà fidel als seus mètodes estadístics, tot i reconèixer que el pare Batllori té raó quan diu que (Vicens) no abandonà en cap moment l'actitud més humanista i més humana, representada pels professors Lucien Febre i Fernand Braudel”.(pàg. 110).

“És absolutament significatiu de les idees i del seu sentit en la persona de Vicens el fet que en el moment que s'instaurava en aquest país el predomini del feudalisme agrari dedicés una bona part de la seva atenció a la història de la revolució agrària catalana, o sia al moviment remensa. (...) La “*Historia de los remensas en el siglo XV*”, de Vicens, es de 1945 (..) i el gran llibre “*El gran sindicato remensa (1488-1508)*” -, que el 1951 tingué el Premi Par i fou editat a Madrid el 1954, és un llibre magistral, magnífic, no diré exhaustiu però certament un dels grans estudis, si no el millor que ens ha deixat Jaume Vicens” (...) És un estudi perfecte; és sobretot un estudi perfecte perquè és un treball absolutament acordat a les idees i els mètodes instaurats i imposats a la historiografia catalana per Vicens” (pàg.111).

Vicens donava lliure curs a l'exposició de les seves idees en el seu “*Manual de història econòmica de España*” (en col·laboració amb Nadal), que és un text universitari perfecte, en un país en què n'hi ha poquíssims” (pàg. 112).

L'esforç de Vicens Vives i dels seus col·laboradors i deixebles no té precedents en historiografia d'aquest país. “Entre les col·leccions que ha planejat, dirigit i redactat en alguna de les seves parts, hem de citar la de les “*Biografies*

Catalanes “ que comencen amb un volum decisiu de Ramon d’Abadal i acaben amb els seus “*Industrials i polítics del segle XIX*”, sòlidament estructurat.” (pàg.112).

“I si en aquesta curta notícia (Pla es refereix a l’homenot que està escrivint) no hi ha pràcticament lloc per emprendre una relació de la seva obra historiogràfica analítica, afegirem que també es dedicà a la historiografia sintètica, en el ple de la seva maduresa vital. D’aquesta tendència són els seus dos petits –enormes- llibres: l’*“Aproximación a la Historia de España”*, que és de l’any 1952, i la “*Notícia de Catalunya*”, de 1954” (pg113)

“Aquests dos llibres han tingut una gran acceptació en el públic, que els ha trobat fàcils de llegir, d’una gran amenitat, tot i que alguns dels seus estudis analítics (com el “*Joan II*”) tenen aquesta qualitat molt acusada i son d’una bellesa extraordinària. Són les seves característiques més inqüestionables; però en tenen una altra: són l’obra d’un inconformista, d’un esperit poc donat a les fórmules, als fàcils llocs comuns gratuïts i adotzenats.” (pàg. 113).

“El l’*Aproximación*” aquest esperit hi és visible de la primera a l’última ratlla: és un llibre convincent, perquè la realitat, la veritat que conté, hi té un toc aeri admirablement ben posat. La “*Notícia de Catalunya*” té el mateix caràcter. Aquell “seny” català tan rebregat pels historiadors, que fou generalment considerat com el motiu de la nostra història, és acceptat per Vicens només en tant que compatible amb l’arrauxament, amb la falta absoluta de seny, que tantes vegades ens ha dominat. És una realitat que la història demostra, una veritat, si no matemàtica, gairebé exacta” (pàg. 113).

En relació a la publicació “*Índice Histórico*” que dirigia Vicens, Pla escriu: (...) “l’objectivitat crítica projectada per aquesta publicació que successivament va apareixen no solament no té precedents en aquesta península, sinó que és un treball d’una exemplaritat internacional. No sóc pas jo que ho diu. Els meus coneixements són notoriament insuficients per a formular un judici semblant. Són els mateixos historiadors, els mateixos estudiants, que ho articulen amb una rara però positiva unanimitat” (pàg.114).

“Ja és hora de manifestar un aspecte de la figura de Vicens: el seu sentit permanent de la responsabilitat. A Vicens li agradaven les coses ben fetes en el sentit més genèric de la paraula: no solament les coses materials ben fetes, sinó les elaborades amb autenticitat. La seva obra, completament oberta i clara, fou naturalment objecte de totes les proves fàcilment imaginables. Fou trobat correcte i responsable pels esperits menys convencionals de l'època. Vicens fou l'únic historiador de la seva generació, en aquest país, de talla internacional. Vicens era, es trobava, en el corrent dels estudis històrics del seu temps, i no pas precisament com un honor acadèmic que li haguessin acordat, sinó perquè hi era comptat” (pàg. 114).

Excursus 1.- Raymond Carr

La professora Maria Jesús González en la seva tesi doctoral “*Raymond Carr. La curiosidad del zorro. Una biografía*” (Galaxia Gutenberg/Círculo de Lectores, 2011) explica que el 1951, quan R. Carr – no confondre amb E. H. Carr - entrevista a Gerald Brenan, aquest li manifesta la seva profunda admiració per Vicens. González escriu referint-se a Vicens: “Su voluntad renovadora y de reajuste historiográfico restañando las heridas producidas en el cultivo de la historia por la guerra civil y buscando una colaboración lo más amplia posible; su contacto con los historiadores, las líneas y los centros de renovación historiográfica europea (fundamentalmente *Annales*, el congreso de París en 1950 y posteriormente Oxford) y su gran calidad como historiador polemista, apasionado y científico le convertían en una figura excepcional”. Segons Carr “parecía el único español que escribía historia como otros europeos. Nadie más en esa época, excepto Sardà, estaba haciendo algo que tuviera sentido en la historia económica y social de España”.

Carr deia que les contribucions de Vicens eren úniques per a l'època. Escriu: “en realitat fou Vicens qui va “col·locar a Espanya en el context europeu”.

Raymond Carr – un home alt i de gran presència física- quan va conèixer Vicens aquest el va impactar “física, intel·lectual i moralment”. Foren Raymond Carr i Hugh Trevor- Roper qui varen convidar Vicens a Oxford on va impartir un interessant seminari sobre l'economia espanyola y catalana. L'anglès de Vicens era precari i totes les vegades que es va referir als pagesos (*peasants*) els va anomenar faisans (*pheasants*).

Carr diu que amb Vicens varen parlar molt de Catalunya i que el va “impressionar la combinació de sentit comú i principis morals” de Vicens. Carr considerava a Vicens com el seu mestre i la mort prematura de Vicens va suposar-li una pèrdua important, no només per que fa a la seva feina d'historiador sinó pel trencament d'una amistat. Carr quan a l'any 1976 va publicar “*La caça de la guineu a Anglaterra. Una Història*” deia en el prefaci que “si hagués adoptat el títol del meu reverenciat mestre Jaume Vicens i Vives s'hauria anomenat “*Una aproximació a la història social de la caça*”.”

Carr – un home que donava un gran valor a la bona novel·la literària com a font fiable de la història – recordava sovint que “Poetes i novel·listes – com recordava Vicens Vives- poden fer clars en un instants replecs íntims on mai podrà arribar el microscopi històric millor dotat”. (Pròleg a “*Notícia de Catalunya*”).

Excursus 2.- Robert Brenner

Josep Fontana recorda que una tarda de conversa amb Robert Brenner, aquest li comentà com l'havia sorprès l'escrit que Vicens va portar al Congrés d'Història d'Estocolm el 1960 i que ja no va poder llegir en morir el juny del mateix any. “No es que fos un text que estigués dins la normalitat del que feien els historiadors d'aquell temps, sinó que estava pel davant del que la majoria d'aquests historiadors escrivien.” (“*L'ofici d'historiador*”, pàg. 18).

4.5.-“La història absoluta és la vida”

Pla afirma que “en el curs de la seva reduïda existència, i fos quina fos la seva situació, Vicens no abandonà mai els estudis històrics, la feina d'investigador” (pàg. 101) i diu que “la *Notícia de Catalunya* i *Aproximación a la Historia de España*, son potser els dos esforços més reeixits de la maduresa del professor” (pg101). Tot això des del convenciment que té Pla de que “per a Vicens la història fou una problemàtica, la possibilitat de resoldre un problema- molts problemes” (pàg. 101).

Escriu Pla: “La història, la història absoluta, és, al seu entendre, la vida”. Vicens escriu: “Creiem fonamentalment que la història és la vida en tota la seva completa diversitat. No ens sentim, per tant (davant la història), lligats per cap prevenció apriorística, ni de mètode, ni d'especulació, ni de finalitats. Rebutgem el materialisme per unilateral, el positivisme per esquemàtic i l'ideologisme per frívol. Intentem captar la realitat viva del passat i en primer lloc els interessos i les passions de l'home comú” (Pròleg a la *Aproximación a la Historia de España*).

Aquestes idees, que ja consten en les seves obres primeres, constitueixen “la seva posició inicial, que serà incommovable: una posició d'autenticitat permanent, caracteritzada per l'eliminació de tot el que són pseudo-problemes, inutilitats i pedanteries de classe, l'embalum de propagandisme, que no és d'avui, sinó de sempre i que d'una manera tant persistent ha corromput la historiografia. “(pàgs. 101-102).

“Per Vicens la història era dialèctica, més que una cofoia unanimitat beatífica” (...) En els Congressos en què havia participat Vicens, “en algunes ocasions, les seves idees havien alçat polèmiques considerables, com en aquell Congrés de la Corona d'Aragó celebrat a Càller (Sardenya) el 1957, en el qual Vicens tractà de donar un substratum econòmic a l'expansió catalana en el Mediterrani per assegurar-se el comerç d'Orient i la ruta de les espècies, i provocà un tol·le-tol·le general dels erudits de la Corona, que cregueren que aquelles idees minimitzaven les seves institucions i la importància dels seus ports (pura

història local anecdòtica), però que en canvi promogueren l'adhesió dels historiadors italians i francesos que assistiren en aquelles memorables sessions" (pàg. 116).

5.- La falsa contraposició metodològica Jaume Vicens- Ferran Soldevila segons Josep Fontana deixeble d'ambdós. O de com entenien la història Ferran Soldevila, Jaume Vicens i Pierre Vilar

Josep Fontana en el seu llibre "*L'ofici d'historiador*" (Lliçons de la Càtedra Ferrater Mora, 12. Girona, pàgines 15 a 21) diu que Soldevila "em va ensenyar a entendre que darrere d'un document o del text d'una crònica hi havia éssers humans amb sentiments i problemes", fet que compartia també Jaume Vicens. "Sovint es contraposa Soldevila a Vicens o se'ls pinta com enemics, però no té cap sentit; eren dos grans historiadors que seguien línies diferents i que no competien entre ells perquè tenien objectius molt diversos". (...) No serveix per a res fer comparacions entre Soldevila i Vicens. He tingut la fortuna de tenir-los a tots dos com mestres i això m'ha permès valorar en ells unes qualitats científiques i humanes, que eren tan grans en l'un com en l'altre, malgrat que ells dos fossin diferents".

<<De Vicens, vaig aprendre coses que eren més importants que els principis de mètode. Vaig aprendre no el valor, sinó la necessitat del treball en un ofici en el qual sempre som aprenents i mai no arribem a mestres. Sobretot, vaig aprendre que aquest ofici només tenia sentit si el fèiem amb plena consciència de la seva dimensió cívica. En una carta em deia: "La universitat és més important que la ciència històrica, el país ho és més que la universitat; però es pot servir al país a través de la ciència històrica".>>

Aquesta convicció – diu Fontana – "és el que explica que en els darrers anys de la seva vida ell, que era un especialista amb un prestigi internacional en l'estudi del segle XV, es posés a treballar en el camp de la història contemporània. En realitat, Vicens va ser el fundador d'aquesta branca dels nostres estudis d'història; va ser el primer que es va atrevir a ocupar-se de

temes que eren mal vistos perquè es considerava que havien de treure a la llum les dissensions socials dels segles XIX i XX, els enfrontaments d'uns catalans amb d'altres, i que afeblirien amb això el patriotisme. Abans de Vicens, les històries de Catalunya s'acabaven, generalment, a la Guerra del Francès, explicada com una crònica de glòries locals: els setges de Girona; la batalla del Bruc (una autèntica branca d'estudis dedicada a escatir si els herois que la van guanyar van ser els manresans o els igualadins), etc. Després de la Guerra del Francès, es feia una breu referència a la Renaixença, amb alguna cita dels versos d'Aribau i poca cosa més.”

<<“Vicens – continua Josep Fontana – partia de l'experiència viscuda en la derrota del 1939 – una derrota que no solament va ser resultat de l'atac d'un enemic exterior, sinó la defecció de sectors molt importants de la nostra pròpia societat – per proclamar la necessitat d'investigar la història de la Catalunya contemporània. Un estudi que ell mateix va iniciar, a costa d'un gran esforç d'adaptació, amb la idea que pogués servir per trobar les raons que ens permetessin entendre l'enfonsament interior que havia precedit i acompanyat la desfeta del 1939, si és que aspiràvem a construir, en el futur, alguna cosa que tingués unes bases més sòlides en les quals assentar-nos. Això va molestar algunes velles vestals de la nostra cultura, que vivien de les magres subvencions d'una gran burgesia que feia negocis amb el franquisme i donava almoines a aquesta mena de resistència testimonial. Com aquell personatge que ens mostra Guerau de Liost encenent un ciri a Sant Jordi i donant-li llonguets al drac “perquè a l'infern se'n recordi”.>>

Nota de Rubirola: el poema de Guerau de Liost – nom de ploma de Jaume Bofill i Mates (Olot, 1878-Barcelona, 1933) a que es refereix Fontana diu:

“Tu que ets amic de Sant Jordi
I dones llonguets al drac
Perquè a l'infern se'n recordi:
Al sac!

“D'aquestes vestals venien els atacs verinosos, i normalment subterranis, que posaven en dubte que pogués ser un bon català qui s'atrevia a imaginar que la

nostra burgesia hagués comès errors alguna vegada. No entenien que Vicens, que era un exemple clar i net de burgès català – amb el seu automòbil Opel recent estrenat, que en aquells temps era un signe indiscutible d'estatus-, el que volia per al país era una burgesia que estigués a l'altura dels problemes i de les exigències de mitjan segle XX”.

Va ser justament Soldevila qui, en la segona edició revisada i augmentada de la seva *Història de Catalunya*, apareguda el 1963, tres anys més tard de la mort de Vicens, no solament es va fer ressò del que havia dit Vicens sobre el paper de la burgesia, sinó que va acabar escrivint:

“Aquestes opinions de l'il·lustre historiador, tan llastimosament arrabassat a la nostra historiografia, encara no han produït, que sapiguem, cap comentari públic, ni per part dels directament afectats. Això, que ens priva de conèixer altres punts de vista i noves aportacions de dades, dificulta els nostre judici. Creiem que hi ha un grans fons de veritat en les afirmacions de Vicens i Vives (*Història de Catalunya*, vol 3,pàg1395)

I ho reblava amb aquesta observació. “També actuacions més pròximes de la burgesia, ja viscudes, poden decantar a creure més o menys fonamentada la seva opinió”. Era, com en el cas de Vicens i Vives, la lliçó de les defeccions de la Guerra Civil i del franquisme la que dictava aquestes paraules, escriu Fontana.

Pel que fa la visió de la història segons Pierre Vilar, Fontana cita la resposta de Vilar a una carta seva en què, per indicació de Vicens, li sol·licitava tingués a be dirigir-li la tesi doctoral sobre un tema d'història del segle XIX i que Vicens creia que ell no estava prou qualificat: “Si jo no cregués (diu Vilar) la ciència històrica capaç d'evocació davant la dissort humana i de la grandesa humana (tenint, com a perspectiva, la gran esperança d'alleujar-ne una i d'ajudar l'altra), no passaria pas la meva vida enmig de xifres i patracols”. Això era compartit per Vicens com ho era l'advertiment de defugir el camí fàcil d'una retòrica ben intencionada (pròpia d'un cert progressisme, diu Fontana, d'ahir i d'avui. La diferència potser és que ahir es volia definir com a roig i avui, com a verd). “Si

anàvem a la recerca de l'home –escrivia Vilar a Fontana – amb sentiments vagues de bondat i una intenció de literatura, això afegiria a la inutilitat unes pretensions ben antipàtiques. No és pas una ciència freda el que volem, però és una ciència”. També la funció de la història era vista així per Vicens.

Fontana esmenta que en la carta que li va dirigir Vilar feia un mena de curs abreujat de metodologia de la recerca històrica, realment admirable en la seva concisió: “Cal saber separar, en el problema que ens plantejem, les “constants geogràfiques”, de les quals neixen algunes diferències i alguns condicionaments que només poden superar-se a llarg termini. Cal també saber plantejar-se els problemes de creixement, d'estancament, de demografia, d'inversions, d'estructures socials – i saber-los plantejar teòricament de manera sòlida.

Cal ser pacient també i voler ser erudit, anar a les fonts directes, deixar de banda les opinions establertes, els tòpics, i estudiar les xifres i les corbes. De cap manera, però, no convé estancar-se aquí. Cal cercar els documents descriptius i subjectius, amb la condició de triar-los bé, i llançar-se amb resolució a l'estudi espiritual de les contradiccions – molt en especial de les contradiccions de classe i dels conflictes polítics, o religiosos, en tant que tradueixen (con ho fan sempre) els socials”.

Podeu veure –diu Fontana-, imagino, que aquests plantejaments de Vilar coincidien amb els de Vicens a reivindicar el compromís cívic de l'historiador, encara que diferissin en el seu rerefons social. Vilar ens va ensenyar, a mi i a tots, que la tasca de l'historiador es defineix fonamentalment pel seu compromís amb el món en el qual viu, i que la finalitat del seu treball és la de contribuir a explicar els problemes reals dels homes i les dones, d'ahir i d'avui, i d'ajudar amb això a resoldre'ls. Ens va ensenyar a no cultivar la recerca històrica com un exercici intel·lectual per a un públic educat, sinó a treballar en la transcendència que té per a l'elaboració d'una consciència col·lectiva.

El que els meus tres mestres em van ensenyar – diu Fontana, referint-se a Soldevila, Vicens i Vilar – tenia poc a veure amb els mètodes de recerca i molt més amb el sentit de l'ofici d'historiador, amb la seva raó de ser.

6.-John Elliot: “Jaume Vicens Vives, ahir i avui”. Conferència Palau de la Generalitat, Juny de 2010

Elliot remarca que els encontres de Vicens amb historiadors estrangers varen permetre-li conèixer nous mètodes, nous enfocaments i noves idees. En primer lloc, la importància de la història econòmica i social i, en segon lloc la obsessió per sintetitzar en lloc de simplement narrar i descriure.

Ara bé, sobre quines bases fer això? Vicens va buscar-ho, en primer lloc, en la Geopolítica, de moda als anys cinquanta a Alemanya i a Europa central. En segon lloc, Vicens volia combinar el determinisme geogràfic (que apuntava a la marginació de Catalunya en una època d'expansió a través de l'Atlàntic), amb les lleis del desenvolupament històric, igualment dubtoses, defensades aleshores per l'historiador britànic Arnold Toynbee.

Toynbee defensava que la història de les civilitzacions és una sèrie de reptes històrics als quals les societats responen o no. A diferència del determinisme de la geopolítica, la teoria de les lleis del desenvolupament històric explica que “confrontats a reptes formidables, els pobles i les societats encara tenen la capacitat en el seu sí de posar-se a l'altura de les circumstàncies”. Aquesta interpretació donava lloc a què la iniciativa col·lectiva i individual superés fins i tot els reptes més aclaparadors i conseqüentment donava lloc a l'esperança.

El gran avenç en l'obsessió per trobar un fonament prou sòlid per construir una nova interpretació i síntesi de la història catalana i espanyola va arribar quan Vicens va entrar en contacte amb la historiografia francesa de postguerra, en concret amb l'obra del gran historiador francès Fernand Braudel.

Aquest descartava la narrativa i remarcava principalment el desenvolupament econòmic i les estructures socials. D'aquí el propòsit de Vicens d'inculcar a la nova generació d'historiadors d'Espanya la importància vital de la història econòmica i social. Una mostra d'aquesta obsessió són els cinc volums de la "*Historia social i econòmica de España y América*" del 1957-1959; el llibre "*Industrials i polítics del segle XIX*" publicat el 1958; i la "*Historia econòmica de España*" del 1959, una síntesi de conferències que va tenir un gran impacte i fou traduïda a l'anglès.

Aquest enfocament metodològic de la història, anava acompanyat en Vicens d'una gran capacitat per ser eclèctic i, alhora, molt polèmic. Vicens va tenir una gran controvèrsia amb historiadors que d'una manera precipitada va qualificar de "romàntics". Amb això, Vicens ignorava les variacions dintre de la historiografia tradicional i passava per alt l'evolució que varen experimentar, entre ells Ferran Soldevila, un historiador molt professional – diu Elliot- amb una visió ampla del passat català. Vicens creia que els historiadors "romàntics" oferien una visió deformada del passat nacional i deia que eren víctimes d'una visió "nacionalista". Una visió que tendia a culpar als altres dels infortunis de Catalunya. En comptes d'això Vicens preferia estudiar les divisions i les crisis dins la pròpia societat catalana com la font de molts dels seus problemes.

Vicens va destacar la importància crítica del paper que havia jugat, per a bé o per a mal, els sectors de l'elít de la societat catalana. En una conferència a Montserrat l'any 1958 Vicens, diu Elliot, va dir. "Soc optimista en moltes coses: crec en el país i en la seva gent. Però no en la preparació que caldria".

Un motiu d'enfrontament amb altres historiadors fou precisament que la perspectiva "romàntica" no servia per al redreç de Catalunya: simplificava massa les complexitats del país, reduint-les a poc més que a una història de bons i dolents. Elliot remarca que els documents que Vicens desenterrava dels arxius no corroboraven les conclusions acceptades normalment per la tradició dominant.

Segons Elliot, “*Notícia de Catalunya*” està inspirada en la determinació per desmitificar i interpretar de nou la història nacional i persuadir en aquest sentit a una audiència no acadèmica més àmplia. “Vicens –diu Elliot- volia contribuir a donar una nova forma a la imatge que els catalans tenien de si mateixos, i certament el llibre va tenir un gran impacte sobretot amb la tesi de l’alternança de *seny* i *rauxa* a la història catalana”.(..) “Sempre he cregut que el llibre, encara que resulti interessant per algunes de les seves contribucions, no fa justícia al talent de Vicens com historiador. En cercar les fonts d’un suposat caràcter nacional, estava realitzant el tipus de recerca que criticava als altres, com Américo Castro i Claudio Sanchez-Albornoz, per pertànyer a una forma d’historiografia passada de moda”.

Vicens fou un historiador i un activista “per naturalesa” que va adoptar el paper de transformar Catalunya i Espanya. Com historiador del passat es creia obligat a contribuir en el present i en el futur. Volia impulsar el que ell en deia el ‘redreç’ de Catalunya i de retruc d’Espanya.

7.- Enric Pujol:” Vicens i el Minotaure. A propòsit de ‘Notícia de Catalunya’”. Veure revista VIA número 9/2010, revista del Centre d’Estudis Jordi Pujol.

Com es sabut Vicens Vives fou una “singular combinació d’historiador, editor, catedràtic universitari, acadèmic, escriptor i polític”. Aquesta dimensió múltiple i complexa va possibilitar que a la dècada dels cinquanta, ja en la seva maduresa, tingués un gran predicament social que anava més enllà de les aules. Les seves propostes influïren a part dels seus deixebles i companys universitaris a altres sectors importants, com els joves empresaris catalans, els intel·lectuals i polítics democràtics oposats a la dictadura franquista, i fins i tot alguns elements significatius del mateix règim dictatorial que aspiraven a reformar-lo. Això el va convertir, sense cap mena de dubte, en l’intel·lectual de referència de l’època. Una influència que encara es deixà sentir amb força a les tres dècades posteriors (1970,1980,1990)”.

I ara, on som?. L'any 2010, amb motiu del centenari del naixement i del cinquantenari de la mort de Vicens Vives hi ha hagut moltes reflexions sobre el mètode historiogràfic i l'obra de Vicens. Entre elles destaca la contribució de la Universitat Catalana d'Estiu que ha publicat *“Una revisió historiogràfica de Jaume Vicens Vives”*, llibre editat el 2010 per Llibres de Prada amb escrits rellevants d'Àngel Casal (coordinador del llibre i autor de dos articles: *“Vicens i Vives i el redreç de Ferran II”* i *“De Vicens a l'austriacisme: entre la rendició de Barcelona del 1652 i els decrets de Nova Planta”*); Gaspar Feliu (*“L'expansió medieval catalana”* i *“La crisi de la baixa edat mitjana”*); Rosa Lluch (*“El conflicte remença fins a l'any 1486”*); Imma Muxella (*“Jaume Vicens i Vives i la guerra civil del segle XV”*); Valentí Gual (*“Les conseqüències de la sentència arbitral de Guadalupe”*); Eva Serra (*“Vicens i Vives i el pactisme”*); Friedrich Edelmayr (*“La formació de l'Estat modern”*); i, Jordi Buyreu (*“Vicens, Reglè i la Catalunya dels Àustries al segle XVI”*). Aquest llibre publicat per Universitat Catalana d'Estiu compren una Introducció del coordinador de les jornades, Àngel Casals, un article del propi Casals i Gaspar Feliu, *“Parlant de Vicens”* i les paraules dels participants a l'Acte de commemoració del centenari del naixement de Jaume Vicens i Vives: el President Jordi Pujol, l'historiador i deixeble de Vicens, Jordi Nadal, l'historiador Jordi Casassas, i la filla de Vicens, Anna Vicens i Rahola.

Enric Pujol esmenta que diferents historiadors com Josep Termes (e.p.d.), Albert Balcells, Eva Serra, Antoni Simó i d'altres han fet aportacions substantives per tal que s'hagi superat el que en podríem dir el “paradigma historiogràfic vicensià” i cita, com exemple, el llibre col·lectiu *“Historia i reconstrucció nacional. La historiografia a l'època de Ferran Soldevila 1894-1971”* i, en concret, el seu article *“Llums i ombres de Jaume Vicens Vives”*

Enric Pujol indica que allò que manté plena validesa a “*Noticia de Catalunya*” és:

- el mateix lema que presideix l’obra: “Conèixer-nos”, per fer de Catalunya un poble normal. Una orientació intel·lectual i política compartida per una àmplia majoria social.
 - la idea de Catalunya com a passadís geogràfic i com producte de mestissatge.
 - la importància de superar una història centrada només en els grans esdeveniments, per tal de no negligir la continuïtat de la vida social col·lectiva.
 - els orígens pagesos dels catalans i la íntima relació camp-ciutat en la contemporaneïtat.
 - la transcendència de la lluita remença.
 - la capitalització i industrialització malgrat les limitacions dels recursos naturals.
 - la importància d’una tradició política pròpia, el pactisme.
 - la necessitat de comparar el nostre desenvolupament històric amb l’europeu.
 - la defensa de la immigració
 - el treball com a signe d’el·lecció i l’eix de la continuïtat catalana.
- “L’eina i la feina”.

A Enric Pujol allò que li sembla menys valuós de “*Noticia de Catalunya*” son les propostes més explícitament polítiques i ideològiques:

- Es pot qüestionar la pretesa neutralitat, embolicada de suposada científicitat: També Vicens, com tots els historiadors, vincula les seves propostes, àdhuc les historiogràfiques, a un projecte polític i ideològic determinat.
- No es correcte en Vicens fer un trencament tan taxatiu com ell fa, amb la tradició cultural i política anterior. Josep Pla, en el seu “Homenot”, mostra els vincles amb la tradició cultural catalana més que no pas les ruptures. Com hem vist Pla situa a Vicens dins la tercera generació d’historiadors de l’escola catalana nascuda a redós de l’Institut d’Estudis Catalans.
- Cal impugnar de Vicens Vives la idea d’una impossibilitat i inviabilitat d’un plantejament polític de caire sobiraniste o independentista. Vicens nega aquest projecte de manera categòrica, fins i tot a llarg termini. ¿És certa la tesi de Vicens segons la qual els catalans tenim un problema en forma de rebuig

generalitzat i crònic a tota forma de poder d'Estat, o be tenim un problema amb un Estat concret?

-¿És el seny i la rauxa la dialèctica que veritablement regula l'evolució i la realitat històrica de Catalunya?.¿No hi ha constants de major solidesa històrica? Ferran Soldevila apuntava una altre dialèctica a "*Història de Catalunya*": "Catalunya debatent-se en el dilema: o separar-se d'Espanya o dirigir Espanya."

8.-Manuel Lladonosa i Vall-Llebrera. "Jaume Vicens i Vives: Entre la història i Reconstrucció del país". Revista Relleu, número 103, Gener-Març 2010.

Manuel Lladonosa recorda que "l'ensulsiada soferta per Catalunya duria força personalitats de l'exili i de l'interior a elaborar la seva introspecció sobre Catalunya, els esdeveniments soferts, el passat, i les lliçons o metes que es podien promoure. Moltes obres anaren per aquí com *Les formes de la vida catalana* de Ferrater Mora, la *Història espiritual de les Espanyes* de Carles Cardó, *Ciudadania Catalana* de Serra i Moret o *Cataluña, Castilla, España* de Bosch i Guimpera. El mateix podríem dir de l'anomenada "trilogia ibèrica" i les *Meditacions en el Desert* de Gaziel. En aquest marc hauríem de situar la *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens, publicada el 1954 i revisada el 1960. *La Aproximación a la Historia de España* (1952) formava part també d'aquesta reflexió".

De fet, ambdues obres i el llibre: *Industrials i polítics del segle XIX* (o *Els catalans en el segle XIX*, el títol que havia previst) "formaven part del desig d'un historiador que volia donar al seu treball no sols una línia erudita, sinó de projecte civil. L'atenció als temes medievals havia estat, fins llavors, una constant dels historiadors catalans i de molts sectors catalanistes lletraferits. Vicens convidà a prestar interès als temes contemporanis i aquest era un fet significatiu, tan historiogràficament com intel·lectualment. Vicens es proposava d'impulsar la recerca contemporània com una eina per al coneixement i la comprensió del que havia passat a Catalunya en els dos darrers segles i els

avatars que havien dut a la “guerra dels tres anys” com ell anomenava la darrera contesa civil. Però els interessos anaven més enllà; de la mateixa manera que Antoni de Campmany al segle XVIII havia anat al passat medieval, a les famoses Memòries Històriques, per estimular un projecte econòmic ambiciós entre els catalans del divuit, Vicens volia alligonar els catalans del seu temps a un nou impuls regenerador català i espanyol “.

“Jaume Vicens i Vives coincidia amb Ferrater i Mora en el seu desig que Catalunya arribés “a ser una Suïssa activa, progressista i neta, tolerant i conductiva”. A on es proposava anar i on l’haurien conduït els seus projectes restà estroncat amb la seva mort prematura”.

“És indubtable que, amb els pas dels anys, s’han modificat molt els coneixements i les interpretacions de la història catalana des de la mort de Vicens, sobretot en el món contemporani. Però l’aportació cabdal de Vicens fou la renovació historiogràfica, l’obertura als corrents internacionals i l’esperit crític a l’hora de les interpretacions tant del nostre passat com del nostre present. També el seu mestratge universitari, la promoció d’equips i projectes, inclosos els editorials, fou exemplar. En el terreny polític, la seva aportació a la història catalana i espanyola i les seves reflexions convidaven, d’una banda, a renovar el catalanisme i els intel·lectuals i historiadors espanyols a descentralitzar la seva visió de l’Estat, però, de l’altra, no deixava de fixar una línia que prosseguia el camí traçat per Prat de la Riba i Cambó. Es tractava de modernitzar i posar al dia el projecte nacional català i la seva inserció en una nova Espanya democràtica i plural. Sols que, com mostrava el seu llibre *Els Catalans en el segle XIX* i fins i tot *Els Trastàmars: segle XV*, el catalanisme havia d’integrar les classes populars, la classe obrera que havia tingut un dinamisme tan considerable en els segles XIX i XX. Per aquí deixaria una preocupació que molts recollirien i seguirien – historiadors i polítics de diversos ventalls a les dècades següents”.

Miquel Rubirola i Torrent

31 d’octubre de 2011